

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

факультет здоров'я людини
кафедра психології та соціології

А. В. Продан

Кваліфікаційна робота
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ
АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ НА НАВЧАЛЬНУ
МОТИВАЦІЮ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2023

**СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ**

Факультет здоров'я людини

(повне найменування інституту, факультету)

Кафедра психології та соціології

(повна назва кафедри)

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до кваліфікаційної роботи

освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр

(бакалавр, спеціаліст, магістр)

спеціальності 053 Психологія

(шифр і назва спеціальності)

Освітня програма «Психологія»

на тему: «Психологічні особливості впливу акцентуацій характеру на навчальну мотивацію здобувачів вищої освіти»

Виконала: здобувачка вищої освіти групи ПС-19д

Продан А. В.

Керівник: к. психол. н., доц.

Сербін Ю. В.

Завідувачка кафедри психології та соціології:

д. психол. н., проф.

Бохонкова Ю.О.

Рецензент: к. психол. н., доц., завідувачка
кафедри психології Мукачівського державного
університету

Брецко І. І.

Нормо-контроль:

д. психол. н., проф.

Лосієвська О. Г.

СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

Факультет _____ здоров'я людини _____
Кафедра _____ психології та соціології _____
Освітньо-кваліфікаційний рівень _____ бакалавр _____
(бакалавр, спеціаліст, магістр)
Спеціальність _____ 053 Психологія _____
(шифр і назва)
Освітня програма _____ «Психологія» _____

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувачка кафедри
психології та соціології
Бохонкова Ю.О.

“26” травня 2023 року

**З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
ЗДОБУВАЧКИ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ПРОДАН АЛІНИ ВАСИЛІВНИ**

1. Тема роботи: «Психологічні особливості впливу акцентуацій характеру на навчальну мотивацію здобувачів вищої освіти».

Керівник роботи: Сербін Ю. В. – доцент, кандидат психологічних наук, затверджений наказом по університету від «22» лютого 2023 року, № 11/15.17

2. Строк подання студентом роботи _____ 14 червня 2023 року _____

3. Вихідні дані до роботи: обсяг роботи – 57 сторінок (1,5 інтервал, 14 шриффт з дотриманням відповідного формату), список використаної літератури оформлюється згідно з бібліографічними нормами Ф-23.

4. Перелік питань, які потрібно розробити: проаналізувати наукову літературу з проблеми дослідження, описати індивідуально-типологічні особливості розвитку особистості та можливий вплив акцентуованих рис особистості на навчальну мотивацію здобувачів вищої освіти, визначити основні підходи до опису навчальної мотивації здобувачів вищої освіти, емпірично дослідити психологічні особливості впливу акцентуацій характеру на навчальну мотивацію здобувачів вищої освіти, на основі отриманих результатів констатувального експерименту розробити практичні рекомендації, спрямовані на підвищення навчальної мотивації здобувачів вищої освіти.

5. Перелік графічного матеріалу: таблиці, рисунки (сегментограми)

6. Консультанти розділів роботи:

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1.	Сербін Ю. В. – к. психол. н., доцент, доцент кафедри психології та соціології	29.05.2023 р.	03.06.2023 р.
2.	Сербін Ю. В. – к. психол. н., доцент, доцент кафедри психології та соціології	04.06.2023 р.	11.06.2023 р.

7. Дата видачі завдання: 26.05.2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проектування	Строк виконання етапів	Примітка
1	Визначення проблеми, завдань дослідження та розроблення плану кваліфікаційної роботи.	29.05.2023 р. – 30.05.2023 р.	
2	Аналіз літератури за проблемою. Робота над теоретичною частиною дослідження.	31.05.2023 р. – 03.06.2023 р.	
3	Підбір діагностичного інструментарію та проведення констатувального експерименту.	04.06.2023 р. – 06.06.2023 р.	
4	Узагальнення результатів констатувального експерименту та їх графічна презентація.	07.06.2023 р. – 08.06.2023 р.	
5	Розробка практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення навчальної мотивації здобувачів вищої освіти	09.06.2023 р. – 11.06.2023 р.	
6	Підготовка кваліфікаційної роботи до захисту.	12.06.2023 р. – 13.06.2023 р.	
7	Представлення роботи на зовнішню рецензію.	14.06.2023 р. – 15.06.2023 р.	
8	Перевірка роботи на академічний плагіат.	16.06.2023 р. – 18.06.2023 р.	
9	Захист роботи.	19, 20, 21.06.2023 р.	

Здобувачка вищої освіти

Продан А. В.

Керівник роботи:

к. психол. н., доц.

Сербін Ю. В.

РЕФЕРАТ

Текст – 57 с., рис. – 4, табл. – 11, додатків – 17, літератури – 64 дж.

У роботі розглянуто поняття про характер та акцентуації характеру у психологічній літературі, визначено основні підходи до типології характерів, зокрема розглянуто класифікації акцентуації за А. Є. Лічко та К. Леонгардом, надано короткі характеристики кожному з типів акцентуацій. Визначено фактори, що впливають на формування характеру, а також чинники, що сприяють появі акцентуацій. Експериментально досліджено психологічні особливості впливу акцентуацій характеру на навчальну мотивацію здобувачів вищої освіти. Проведено аналіз та підібрано психодіагностичні методики, спрямовані на виявлення акцентуацій, мотиви вибору професії, мотиви навчальної діяльності а також потребу у досягненні успіху. За допомогою математичної обробки даних представлено результати констатувального експерименту, на основі яких підібрано матеріали для розробки практичних рекомендацій, спрямовані на підвищення їх власної навчальної мотивації, а також надані рекомендації здобувачам вищої освіти з акцентуйованими рисами характеру щодо підвищення навчальної мотивації.

Ключові слова: АКЦЕНТУАЦІЇ, ХАРАКТЕР, АКЦЕНТУАЦІЇ ХАРАКТЕРУ, МОТИВАЦІЯ, НАВЧАЛЬНА МОТИВАЦІЯ, МОТИВИ, ВИБОР ПРОФЕСІЇ, ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ХАРАКТЕРУ ТА ІНДИВІДУАЛЬНО-ТИПОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЛЮДИНИ	11
1.1. Загальний аналіз проблеми у науковій літературі.....	11
1.2. Соціальна ситуація розвитку особистості у юнацькому та студентському віці	16
1.3. Індивідуально-типологічні особливості особистості	19
1.4. Поняття акцентуації характеру та їх класифікація.....	23
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	38
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ НА НАВЧАЛЬНУ МОТИВАЦІЮ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	41
2.1. Організація та методи дослідження	41
2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження	46
2.3. Практичні рекомендації здобувачам вищої освіти з акцентуйованими рисами характеру щодо підвищення навчальної мотивації	50
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	58
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	64
ДОДАТКИ.....	Ошибка! Закладка не определена.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Криза суспільства, а саме: соціально-економічна, морально-психологічна є суттєвим фактором виникнення розладів адаптації серед найбільш уразливого контингенту – підліткового. Виражена емоційно-вольова нестійкість та дисгармонія психічних рис з неадекватною реакцією на зовнішні подразники швидко призводить до виникнення конфліктних ситуацій та розладів адаптації, дезінтегрує юнаків у суспільстві.

Конфлікти батьків та дітей, юнаків та юнаків, юнаків та суспільства стають загрозливим явищем, враховуючи надмірну доступність різноманітної, не завжди адекватно наданої інформації, відсутності у більшості сімей важелів духовного та морально-етичного виховання власних дітей через брак часу, сліпого наслідування сучасної моди поведінки з метою прояву своєї неординарної індивідуальності.

Порушення поведінки серед підлітків та юнаків, їх відносна частота і крайні форми прояву нерідко носять патологічний характер, що обумовлено прискоренням фізичного розвитку, статевого дозрівання, виразним проявом акцентуацій характеру. Сучасне соціальне життя пред'являє нервовій системі більш високі вимоги, ніж півстоліття тому, і як наслідок поширення частих нервових зривів та девіантної поведінки.

У процесі становлення особистості в характері підлітків та юнаків можуть проявлятися акцентуації. Зміни в характері, що порушують цілісність особистості, знижуючи адаптивність і продуктивність життєдіяльності, негативні та розглядаються як акцентуації рис характеру. Акцентуації характеру розвиваються під впливом різноманітних чинників, серед яких важливу роль відіграють властивості нервової системи, особливості сімейного виховання, соціального оточення, професійного самовизначення, фізичного здоров'я.

Акцентуації характеру та їх аналіз – проблема, що виникла на межі ХІХ-ХХ століть. К. Леонгард та А. Лічко визначили особливості акцентуації у характері людини та їх специфічні особливості. Дослідженням акцентуацій займалися П. Ганнушкін, Е. Фром, Е. Шелдон, А. Шострем та інші. На сьогоднішній день питання акцентуації характеру є актуальним у зв'язку з поширенням процесів дезадаптації молоді до сучасних соціально-економічних умов суспільства.

Серед українських психологів дослідженням акцентуації характеру безпосередньо юнацького віку займалися Г. А. Шепелева, О. П. Гуцуляк, І. М. Ревякіна, Є. К. Курбанова, Г. В. Крячок, А. Ю. Перепелиця та інші.

Однак проблема взаємозв'язку акцентуацій характеру і навчальної мотивації не є достатньо вивченою. Так, аналіз літератури показує відсутність емпіричних і теоретичних досліджень цієї проблеми, попри її актуальність для педагогів і психологів. Такий проблемний стан і зумовив вибір теми нашого дослідження: «Психологічні особливості впливу акцентуацій на навчальну мотивацію здобувачів вищої освіти».

Об'єкт дослідження – індивідуально-типологічні особливості особистості здобувачів вищої освіти.

Предмет дослідження – психологічні особливості впливу акцентуацій характеру на навчальну мотивацію здобувачів вищої освіти.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально дослідити психологічні особливості впливу акцентуацій характеру на навчальну мотивацію здобувачів вищої освіти.

Поставлена мета реалізується у таких **завданнях дослідження:**

1. Проаналізувати наукову літературу з проблеми дослідження.
2. Описати індивідуально-типологічні особливості розвитку особистості та можливий вплив акцентуєваних рис особистості на навчальну мотивацію здобувачів вищої освіти.

3. Визначити основні підходи до опису навчальної мотивації здобувачів вищої освіти;

4. Емпірично дослідити психологічні особливості впливу акцентуацій характеру на навчальну мотивацію здобувачів вищої освіти.

5. На основі отриманих результатів констатувального експерименту розробити практичні рекомендації, спрямовані на підвищення навчальної мотивації здобувачів вищої освіти.

Методологічну та теоретичну основу дослідження становили: концепції розвитку психіки і особистості в діяльності (Г. Костюк, С. Максименко, В. Роменець); концепції становлення особистості в онтогенезі (Г. Балл, М. Боришевський, В. Моляко, Т. Титаренко, Н. Чепелева); наукові розвідки щодо типології акцентуацій характеру (К. Леонгард, А. С. Лічко, К. Юнг); природи темпераменту І. П. Павлова; концепції детермінації характеру індивідуальними характеристиками особистості (Е. Кречмер, У. Шелдон); культурологічний напрям у роботах Е. Фрома.

Методи дослідження. Для розв'язання визначених завдань та досягнення поставленої мети використано комплекс взаємодоповнюючих методів дослідження, зокрема:

– *теоретичні*: аналіз, порівняння, узагальнення та систематизація наукової літератури з проблеми дослідження;

– *емпіричні*: спостереження, бесіди, констатувальний експеримент, тестування (опитувальник Леонгарда-Шмішека, «Мотиви вибору професії», методика діагностики навчальної мотивації; вимірювання потреби у досягненні успіхів здобувачів вищої освіти);

– *математичні методи* обробки емпіричних даних та відображення одержаної інформації у графічних формах.

Теоретичне значення дослідження полягає: у застосуванні методології системного підходу для розгляду процесу впливу акцентуацій характеру на навчальну мотивацію здобувачів вищої освіти; визначенні рівня впливу

акцентуації характеру на навчальну мотивацію здобувачів вищої освіти; представлені практичних рекомендації здобувачам вищої освіти та викладачам щодо підвищення навчальної мотивації.

Практичне значення дослідження. Отримані в процесі дослідження факти та сформульовані на їх основі висновки можуть бути використані у роботі із здобувачами вищої освіти з різними типами акцентуацій характеру з метою підвищення їхньої навчальної мотивації та досягнення кращих результатів у навчанні. Також результати дослідження можуть бути корисними для педагогів та психологів у процесі вибору методів та засобів навчання та розвитку здобувачів вищої освіти із різними типами акцентуацій характеру.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ХАРАКТЕРУ ТА ІНДИВІДУАЛЬНО- ТИПОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЛЮДИНИ

1.1. Загальний аналіз проблеми у науковій літературі

Під характером, зазвичай, розуміють набір якостей людини, які відображаються на всіх її проявах.

Дослідження характеру почалось ще такими видатними філософами як Платон, Теофраст, Гіппократ. У першій половині ХХ століття з'явився напрям психології, присвячений вивченню характеру – характерологія. Метою даної галузі є дослідження поведінки людей для передбачення їх поведінки в різних життєвих обставинах [44].

Для теоретичного аналізу проблеми характеру в психології варто дати визначення термінам «характер» та «темперамент».

Темпераментом особистості називають сукупність її душевних та психологічних властивостей, що характеризують ступінь збудливості і проявляються у поведінці та відношенні людини до навколишньої дійсності.

Природа темпераменту була пояснена І. П. Павловим (1849-1936) [42]. Ним було встановлено головні особливості нервових процесів – сила, врівноваженість, рухливість. Їх комбінацією утворюються 4 види вищої нервової діяльності, яким, власне і відповідають 4 види темпераменту людини (флегматик, сангвінік, холерик і меланхолік). Людина, зазвичай, має змішаний темперамент, при якому один є провідним, більш вираженим. Темпераментом не визначаються риси характеру, однак темперамент і властивості характеру перебувають у тісному взаємозв'язку [42, с. 51].

Існують різні погляди на взаємозв'язок темпераменту та характеру. Деякі автори ототожнюють ці два поняття. Деякі – протиставляють,

підкреслюють антагонізм між ними. А інші стверджують, що темперамент – це ядро характеру, незмінне підґрунтя.

Зазвичай між цими поняттями виділяються такі відмінності [15]:

1) характер може змінюватись і формуватися протягом всього життя, на відміну від темпераменту, який визначається біологічно;

2) темперамент є стабільною особливістю, а характер динамічний і мінливий.

3) на характер впливають мотиви і воля, на темперамент – не впливають.

Отже, темперамент є природнім підґрунтям властивостей характеру. Але з будь-яким провідним типом темпераменту є можливим формування якостей характеру, що не є властивими цьому типу темпераменту [15].

Характером називають якість людини, яка підсумовує комплекс її індивідуальних властивостей, що проявляються в діяльності, взаємодії та відношенні до себе, до інших, до роботи, та обумовлює певну поведінку в різних ситуаціях [4].

Вивчення характеру відбувалось двома окремими напрямками. Перший напрямок базувався на понятті детермінації характеру індивідуальними характеристиками особистості. Спершу детермінантами вважали характеристики мозку. Однак Е. Кречмер (1888-1964) та У. Шелдон (1898-1977) спростували цю думку і стверджували, що детермінантою є тіло. Це уявлення виявилось стійким і велика кількість типологій характеру ґрунтуються на взаємозв'язку фізичного компонента і психічного. В межах даного напрямку вивчення характеру, його тісно пов'язували із темпераментом, а темперамент – з конституціональним типом. Дану думку поділяли Гіппократ, Е. Кречмер, У. Шелдон, К. Юнг, К. Леонгард тощо.

Другий напрям називають культурологічним, оскільки в його основі лежить соціальний та індивідуальний характер особистості. Спроба розділення цих понять відбулась Е. Фромом (1900-1980). Індивідуальним характером він визначив те, за допомогою чого особистості, що відносяться до

однієї культури, відрізняються між собою. Фром відзначав що функцією характеру є відбір цінностей та адаптація особи до суспільства, так як однією з головних потреб людей є потреба у соціумі та зв'язку із світом.

Тож структура характеру підкреслює етичні і моральні аспекти особистості. Першу типологію характеру розробив Платон, вона ґрунтувалась на принципах етичності. Індивідуальний характер формується шляхом зіткнення переживань особистості, зумовлених як культурою, так і конституційними особливостями. В залежності від підходу, дають різне визначення поняттю «характер» [39]:

- Це вираження темпераменту в конкретних соціальних середовищах (діагностичний підхід);
- Це такий тип поведінки, який потрібен для захисту структури мотивів. Рисами характеру є способи розв'язання особистісних проблем (особистісний підхід);
- Це мотиви, відносини, психічні якості, пов'язані з характерною поведінкою;
- Це особистий спосіб життя;

Характер видозмінюється на протязі життя особистості. У способі життя містяться думки, почуття, спонукання, дії у їхній згуртованості. По мірі формування способу життя людини, відбувається і формування її характеру. Життєві умови при цьому відіграють провідну роль [15, с. 44].

Характер – це багатогранне утворення. Його зміст становить спрямованість особистості, і впливає на формування інтересів, переконань, цілей. Характер є комплексом спрямованості та образу дій. Єдність, цілісність та сила характеру ґрунтуються на спрямованості. Однак характер і спрямованість – це різні поняття. Особистості, що мають ідентичну спрямованість можуть досягати цілей абсолютно різними способами. Цим визначається специфіка характеру. Життєві цілі є головною умовою для формування характеру.

Людина із сильним характером відзначається наявністю стійких проявів властивостей особистості, які визначають форми поведінки. Безхарактерна людина має розмиті цілі або їх відсутність, в неї відсутня внутрішня визначеність – вчинки визначається більшою мірою зовнішніми обставинами. Відсутність характеру означає наявність лише зовнішньої форми поведінки [41].

У сформованому характері важливою складовою є сукупність переконань особистості – вони визначають спрямованість та стійкість в здобуті успіхів.

С. Л. Рубінштейн (1889-1960) зазначає що вираження характеру відбувається завдяки установкам і значимим відносинам, що мають велике значення в усіх проявах людини [46, с. 89]. Тож провідним є питання щодо значимих для особистості цінностей – вони відображають всі сфери її взаємозв'язку зі світом. Поведінка людини напряду залежить від цілісної системи відносин, яка впорядкована в певній ієрархії. А характер може визначатись сукупністю прихильностей особистості.

Отже характер можна визначити як набір цінностей, які відображаються у взаємовідносинах людини з певними сферами життя. Характерологічною є та властивість людини, яка накладає певні відбитки на поведінку і виражає систему взаємовідносин. Отже, найбільш вдалим, на нашу думку, визначенням характеру є представлення його як системи відношення людини до світу, інших людей та до себе. Це визначення дає змогу зрозуміти структуру характеру, сукупність рис характеру та послідовність їх формування в процесі онтогенезу.

Риси характеру можна охарактеризувати як стійкі форми реагування, поведінки чи відношень. Характеризуючись спонукаючою силою, вони особливо сильно проявляють себе в ситуаціях вибору дій або способу поведінки. І. Кант (1724-1804) вважає, що характер є формою поведінки, яка дає змогу захистити наявну структуру мотивів і вибір в проблемних ситуаціях.

Якщо структура мотивів містить в собі конфлікти, то починають проявлятися негативні функції психологічного захисту, які забезпечують короткочасне пригнічення тривожного стану [52, с. 50].

Риси характеру класифікують у відповідності з такими підструктурами особистості як воля, емоції та інтелект [36]:

- вольові риси (свідома регуляція поведінки) визначаються цілеспрямованістю, самостійністю, рішучістю, наполегливістю, сміливістю, витримкою й самовладанням, мужністю, дисциплінованістю;
- емоційні риси (безпосередня регуляція поведінки) визначаються вразливістю, експресивністю, емоційністю, життєрадісністю;
- інтелектуальні риси (розумові здатності) визначаються теоретичним або практичним складом розуму, гнучкістю і глибиною інтелекту, швидкістю розумових процесів, здатністю до творчості (креативністю).

Характерологічні риси можуть бути різного ступеня виразності, в залежності від цього характер класифікують на середній (нормальний), виражений (акцентуований), або той, що виходить за межі норми (психопатія) [6].

1.2. Соціальна ситуація розвитку особистості у юнацькому та студентському віці

Розвиток особистості є постійним процесом, який триває протягом усього життя. Студентський період життя представляє собою фазу, коли багато психофізіологічних функцій досягають свого піку розвитку. Це стосується сенсорно-перцептивних, пам'яті, психомоторних і, зокрема, когнітивних функцій. Це також період формування характеру, розумового розвитку, загальних та спеціальних здібностей, зміни мотивації та ціннісно-сислової сфери особистості. Важливою особистісною властивістю, яка сприяє саморозвитку, є рефлексія [22].

Студентський вік є найбільш чутливим до розвитку рефлексивних здібностей, осмислення себе і власних особливостей у контексті навколишнього середовища. У цьому віці найбільш ефективно може розвиватися здатність до конструктивної рефлексії та роботи з проблемами з використанням рефлексивних методів [43].

Сучасне українське суспільство переживає значні зміни, які впливають на внутрішній світ студентської молоді. Ці зміни призводять до перевероту в цілях більшості здобувачів вищої освіти, що навчаються у вищих навчальних закладах, і викликають зсуви в їхній системі цінностей. Деякі дослідники вбачають, що сучасне покоління молоді в основному може бути охарактеризоване як маргінальне, яке не прийняло цінностей «старого» світу і не має змоги швидко адаптуватися до цінностей «нового» світу. І хоча загальні характеристики юнацької психології залишаються незмінними, проте вони виявляються по-іншому в конкретних соціальних умовах [5].

Отримання вищої освіти вимагає значних зусиль і ресурсів, що призводить до затримки соціального розвитку здобувачів вищої освіти порівняно з іншими групами молоді. Протягом останніх десятиліть

спостерігається зрив піку самосвідомості з віку 17-19 років на вік 23-25 років [35].

Затримка соціального становлення здобувачів вищої освіти також відбувається через те, що більшість сучасної студентської молоді закінчує навчання у вищому навчальному закладі лише у віці 22-23 років, тому фізична зрілість і громадянська зрілість як особистості не співпадають у часі. Розбалансованість у фізичному і психічному розвитку проявляється у сприйнятті молодою людиною навколишнього світу як особливо напруженого і конфліктного.

Тривалий період навчання, неможливість набрати власний життєвий досвід під час навчання у вищому навчальному закладі та пізніше початок професійного життя здобувачів вищої освіти сприяють конформістській орієнтації існування. Це призводить до реальної загрози штучного обмеження їх знань, які відокремлені від майбутніх професійних завдань, і до небезпеки соціального інфантилізму.

Однією з особливостей сучасності для студентської молоді є проблема свободи особистого і професійного вибору (свобода самовизначення). Психологічно ця проблема є такою ж складною, як і проблеми, пов'язані з обмеженням особистої свободи [28].

Свобода вибору вимагає від молодих людей здатності самостійно приймати рішення і нести відповідальність за них, оскільки у сучасному світі статус особи залежить від її власних зусиль. Зростання соціальної мобільності розширили межі і масштаби індивідуального вибору [2].

Основний зміст розвитку в юнацькому віці полягає у формуванні властивостей і якостей особистості в складній системі її функціональних зв'язків і взаємозв'язків на етапі перехідного віку. У центрі уваги знаходяться не лише значущі і результативні моменти розвитку особистості (створення свідомості і самосвідомості, особистісне і професійне самовизначення), але також важливе значення має розкриття структур і механізмів процесу розвитку

особистості, що дозволяють перетворити сукупність психічних елементів на інтегровані властивості та якості особистості.

Проблема розвитку, самопізнання і самоосвіти, а також прагнення до самостійності та усвідомлення індивідуальності, є основними в процесі розвитку особистості на юнацькому етапі [7].

Вивчення психологічної літератури підтверджує, що юність є найбільш важливим і критичним етапом у розвитку особистості. Е. Шпрангер розглядає період юності як етап, коли молоді люди займаються пошуками і експериментами для самовизначення, що спочатку має характер дифузії, попередньої або «ескізної» форми [67]. У цей час молоді люди намагаються пробувати себе у різних практичних або теоретичних заняттях, знайомляться з представниками протилежної статі у пошуках стійких інтимних відносин або з метою заснування сім'ї. Вони створюють версії та розробляють плани на майбутнє. Перед обличчям вибору найважливіших життєвих цілей та шляхів досягнення їх, юнаки відчувають розгубленість, невпевненість і в той же час «жадають великих справ».

Психічне життя людини на різних етапах її розвитку визначається соціальною ситуацією розвитку, провідною діяльністю та психічними новоутвореннями, які перетворюють як зовнішнє, так і внутрішнє життя людини [47].

Соціальна ситуація розвитку в юності визначає той факт, що цей період характеризується як концептуальна соціалізація, коли формуються стійкі особистісні риси, а всі психічні процеси стабілізуються. У молодості людина має найбільшу здатність до творчості, формулювання евристичних гіпотез і є надзвичайно продуктивною

Характерними новоутвореннями в юнацькому віці є професійна орієнтація, формування мотивів, цілей, намірів і цінностей, розвиток власного світогляду та підвищення рівня самосвідомості. В межах найближчого розвитку на юнацькому етапі знаходиться професійна підготовка в обраній

спеціальності, професійне випробування та «проектування себе в професії» [23].

Період отримання освіти та професійної підготовки, як правило, співпадає за часом з процесом становлення людини як особистості, що означає, що риси характеру та моделі поведінки, набуті здобувачем вищої освіти під час навчання у вищому навчальному закладі, можуть визначити його життєву позицію та поведінку протягом усього життя.

Розвиток особистості як процес характеризується одночасно безперервністю та переривчастістю: прогресивний розвиток відбувається по кількох шляхах, кожен з яких має свої характеристики та послідовні стадії, які перекривають одна одну – у цьому сенсі розвиток є безперервним. Одночасно кожна стадія має унікальну організацію з певними домінуючими характеристиками, які не можна передбачити на основі попередніх стадій – у цьому сенсі розвиток є переривистим [20].

1.3. Індивідуально-типологічні особливості особистості

У психології, коли мова йде про індивідуально-типологічні характеристики особистості, зазвичай мають на увазі такі явища, як темперамент, характер та здібності. Темперамент є властивістю особистості, що визначає динаміку психічних процесів і діяльності. У кожного типу темпераменту лежать особливості нервової системи людини [21].

Нервова система людини має свої властивості, які відіграють роль у формуванні темпераменту. Сила нервової системи проявляється у її витривалості та працездатності, а також впливає на процеси збудження і гальмування (тому виділяють сильний і слабкий типи нервової системи). Врівноваженість відображає оптимальне співвідношення між процесами

збудження і гальмування. Рухливість визначає швидкість руху нервових процесів по корі головного мозку.

Видатний вітчизняний психофізіолог В. П. Павлов провів дослідження, в результаті яких було встановлено, що кожному типу темпераменту відповідає своє поєднання властивостей нервової системи. Зокрема, флегматик характеризується сильною, врівноваженою та інертною нервовою системою; сангвінік – сильною, врівноваженою та рухливою нервовою системою; холерик – сильною, невірноваженою та рухливою нервовою системою; меланхолік – слабкою нервовою системою [42].

До основних психологічних характеристик темпераменту відносяться [22, с. 51]:

а) сензитивність (чутливість), що розкриває картину того, яка найменша сила зовнішніх впливів викликає психічні реакції особистості і яка швидкість цього реагування;

б) реактивність, що показує ступінь і інтенсивність мимовільних реакцій індивіда на внутрішні і зовнішні подразники (критику, погрозу тощо);

в) активність, що характеризує ступінь енергійності, працездатності людини в діяльності, його вміння долати перешкоди, цілеспрямованість, наполегливість, зосередженість на діяльності і т. д.;

г) співвідношення реактивності та активності, що розкриває картину того, від чого залежить діяльність особистості – від випадкових зовнішніх і внутрішніх обставин, настрою, випадкові події або від свідомо поставлених цілей, життєвих прагнень, планів і т. д.;

д) темп реакцій, що характеризує швидкість дій, рухів, швидкість мови, розуму, винахідливість тощо;

е) екстравертованість;

ж) інтровертованість;

з) пластичність, що характеризує легкість адаптації людини до нових і несподіваних ситуацій, гнучкість поведінки;

і) ригідність, показує схильність індивіда до усталених звичок і стереотипів життя, інертність.

Темперамент є однією з генетичних властивостей особистості, що повністю залежить від спадковості і залишається стійким протягом життя. У той же час, характер відображає відношення особистості до оточуючого світу, суспільства, діяльності, самої себе, інших людей, речей та предметів [15]. Він включає стійкі риси, що описують поведінку та діяльність особистості. Тому в психології під характером часто розуміють сукупність унікальних рис, які проявляються у типових для даної особистості способах діяльності, що виявляються у певних обставинах та відображають ставлення особистості до них. Взаємовідношення між людиною і характерологічними рисами (властивостями, якостями) формуються протягом життя, тому характер є результатом особистісного розвитку.

Важливе значення мають характерологічні якості (риса, властивості), що виявляються людиною в різних видах відносин до навколишнього світу [38]:

- у ставленні до суспільства (ідейний або безідейний, той, що активно бере участь в політиці або аполітичний тощо);
- у ставленні до діяльності (діяльний чи бездіяльний, працьовитий або ледачий і т. д.);
- у ставленні до інших людей (альтруїст або егоїст, товариський або замкнутий і т. д.);
- у ставленні до себе (що має адекватну або неадекватну самооцінку, впевнений чи самовпевнений і т. д.);
- у ставленні до речей (добрий або жадібний і т. д.).

Вивчення індивідуальних різниць у здібностях має великий інтерес для розуміння людської природи. Вже в давнину зародилася ідея про різноманітність здібностей серед людей. Платон, давньогрецький філософ, в своїх творах вказував на існування різних здібностей серед людей і їх вплив

на різні сфери життя. Він зазначав, що люди мають різні здібності і народжені для виконання різних обов'язків, таких як управління, допомога, землеробство і ремісництво. Це свідчить про визнання Платоном природженої природи здібностей. У сучасній психології також активно розглядається ідея про вродженість здібностей і їх вплив на їх розвиток, який визначається участю людини в конкретних видах діяльності [1].

Здібності є важливими індивідуально-психологічними рисами особистості, які впливають на спроможність швидкого, легкого та успішного оволодіння різними видами діяльності. Вони проявляються через схильність та позитивне ставлення до конкретної діяльності, продуктивність праці, досягнення високих результатів і легкість у виконанні завдань. Здібності формуються на основі морфологічних та функціональних особливостей мозку, органів почуттів та рухів, які є передумовами для їх розвитку.

У психології розрізняють загальні та спеціальні здібності. Загальні здібності визначаються індивідуальними рисами особистості, які сприяють легкості та продуктивності в різних видів діяльності, таких як сприйняття, пам'ять, мислення, увага, мовлення, емоції та воля. Спеціальні здібності є системою властивостей особистості, які сприяють успіху в певній сфері діяльності, такі як педагогічні, організаторські, математичні, музичні, літературні і т.д [50].

Важливо зазначити, що здібності не обмежуються наявними знаннями, вміннями і навичками, але створюють потенціал для їхнього освоєння. Крім того, спрямованість здібностей є важливою характеристикою, оскільки вона визначає, в якій сфері діяльності особистість може досягати найбільших успіхів.

1.4. Поняття акцентуації характеру та їх класифікація

Акцентуація (акцентуйована особистість) – визначення, яке використовується в психології. Під цим терміном розуміють дисгармонійність характеру, яка проявляється в надмірній вираженості її окремих рис, що викликає підвищену вразливість особистості до певного роду впливів і ускладнює її адаптацію в окремих конкретних ситуаціях.

Термін «акцентуація» вперше ввів німецький психіатр К. Леонгард. Акцентуацією характеру він називає надмірно суворі індивідуальні особистості, які мають здатність переходити в патологічний стан під впливом несприятливих факторів. Леонгарду належить перша спроба їх класифікації. Він стверджував, що у великій кількості людей риси характеру надто виражені [57].

Отже, акцентуація характеру людини (в пер. з лат. *accentus* означає підкреслення), по суті, не виходить за межі норми, але в деяких ситуаціях це ускладнює побудову нормальних відносин з оточуючими людьми. Це пов'язано з тим, що в кожному типі акцентуації є своя «ахіллесова п'ята» (найбільш вразливе місце) і найчастіше саме на неї припадає вплив негативних факторів (або травматичної ситуації), що згодом може призвести до психічних розладів і неадекватної поведінки людини.

Але необхідно уточнити, що акцентуації самі по собі не є психічними вадами або порушеннями, хоча в чинній міжнародній класифікації хвороб 10 перегляду, МКБ-10, акцентуація входить до 21-го класу / параграф Z73 як проблема, яка асоціюється з певними труднощами у підтримці нормального для людини способу життя.

Вітчизняний учений, доктор медичних наук А. Є. Лічко створив типологію акцентуацій характеру, в якій поєднав знання про психопатії та вже існуючу на той час класифікацію акцентуацій Леонгарда. Психопатії, на думку Лічко, – це відхилення в характері, які зачіпають всі сфери життя людини, в

той час як акцентуації характеру є типологією загострених рис характеру як крайнього варіанту психічної норми [12, с. 54].

А. Є. Лічко виділяв одинадцять видів акцентуацій характеру (див. рис. 1.1). Розглянемо їх детальніше [27, с. 29–30].

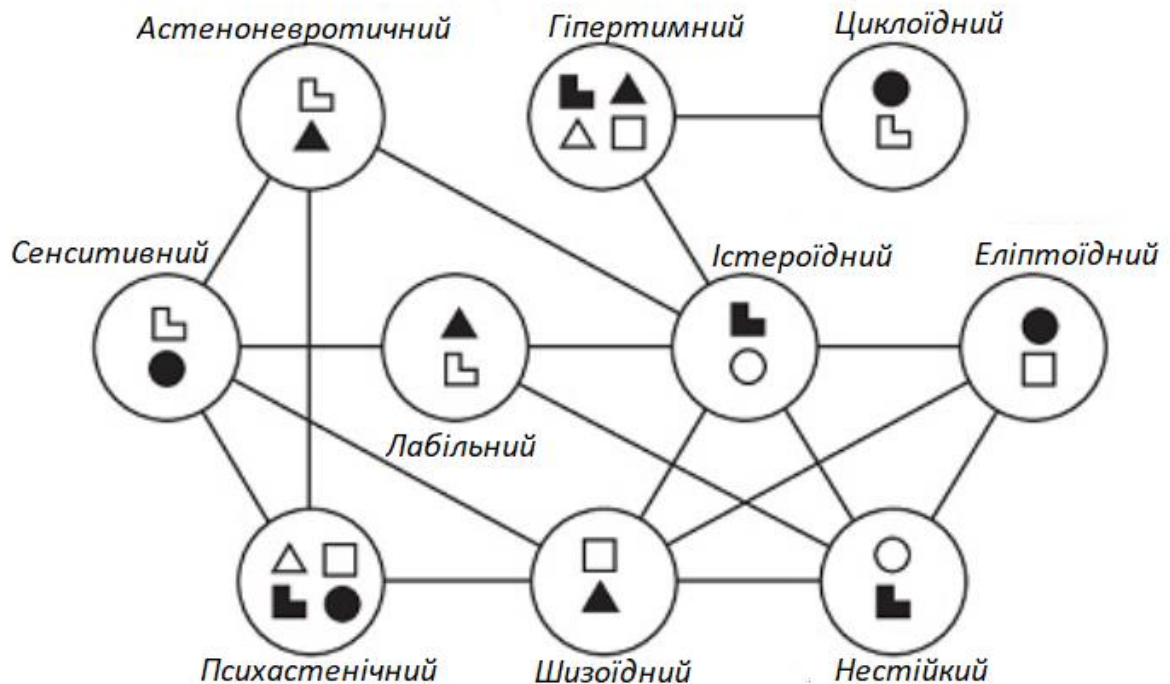

Рис. 1.1. Схема акцентуацій характеру за Є. Філатовою та А. Є. Лічко [66]

Гіпертимний тип. Це дуже рухливі, комунікабельні і навіть іноді балакучі люди, які прагнуть до незалежності. Зазвичай вони перебувають у позитивно-піднесеному настрої, який може змінюватися невдоволенням, гнівом або злістю в ситуації нерозуміння їхньої поведінки іншими людьми. На зміну радості приходять зневіра також через невдоволення собою. У стресових ситуаціях вони демонструють великий запас життєвої енергії та оптимізму. Високий життєвий тонус може призвести до переоцінки своїх можливостей. Можуть вливатись у погані компанії, що часто призводить до негативних наслідків: асоціальної поведінки, формування шкідливих звичок [27].

Циклоїдний тип. Цей вид акцентуації проявляється циклічністю, коли гіпертимна фаза змінюється депресивними проявами. Кожна фаза має свої

«слабкі місця». Під час гіпертимної фази це все ті ж безладні зв'язки, нетерпимість до одноманітності і кропіткої роботи. Все це змінюється крахом життєвих стереотипів у депресивній фазі, коли звичний спосіб життя перестає влаштовувати, з'являється дратівливість. Делікатність посилюється в зауваженнях і докорах, які сприймаються як підтвердження своєї неспроможності і слабкості. Якщо ці відчуття загострюються, може виникнути загроза суїцидальної поведінки. Лічко зазначає, що ці фази можуть змінюватися кожні три-чотири дні або затягуватися на більш тривалий період [27].

Лабільний тип. Головною ознакою цього типу є надзвичайна мінливість настрою та загального емоційного стану. Якщо в інших нестійких типах мінливість проявляється в поведінці, то в лабільному типі змінюється емоційний стан. Цю особливість можна пояснити простим прикладом: при відсутності явних невдач і проблем настрої такої людини може різко змінюватися від дуже веселого до похмурого і депресивного через те, що випадковий перехожий «кинув» непривітний погляд або почався дощ не вчасно. Зазвичай ці переживання дуже глибокі і проявляються у вигляді відсутності апетиту, втрати працездатності, прагнення до самотності [27].

Астеноневротичний тип. Для цього типу акцентуації характерна схильність до іпохондрії – перебільшеного занепокоєння з приводу можливих хвороб. Такі люди схильні до підвищеної стомлюваності і дратівливості. Особливо це проявляється при надмірних психічних навантаженнях. Роздратування може бути дуже сильним, коли інші можуть потрапити «під гарячу руку». Але цей стан різко змінюється каяттям і навіть сльозами. Самооцінка у цих людей пов'язана з проявами іпохондрії: якщо самопочуття і настрої хороші, то вони проявляються досить впевнено і оптимістично [27].

Сенситивний (чутливий) тип. Це люди, які з раннього віку відрізняються тривожністю, сором'язливістю, а в старшому віці, у зв'язку з цим, виявляють замкнутість. Їм важко розслабитися в галасливій компанії і

знайти спільну мову з малознайомою людиною. Однак в близькому оточенні вони відкриті і товариські люди. Вступаючи в доросле життя, вони відчують почуття ізоляції та неповноцінності, що породжує реакції гіперкомпенсації. Це означає, що людина не уникає своїх «слабких зон», а, навпаки, прагне в них самоствердитися. Наприклад, сором'язливий хлопець поводить себе нахабно і зарозуміло. Але в той момент, коли обставини вимагають від нього рішучих дій, проявляються його слабкості [27].

Психастенічний тип. Однією з найважливіших особливостей цього типу акцентуації є схильність до нав'язливих станів, які проявляються з дитинства у вигляді різноманітних страхів і фобій. Вони схильні до самоаналізу, тривожної підозрливості, яка виникає на ґрунті невпевненості у своєму майбутньому. Це сильні почуття щодо можливих, часто малоімовірних майбутніх подій. Щоб погасити дію цієї тривоги, придумують різні допоміжні ритуали. Наприклад, щоб не захворіти, не можна чіпати дверні ручки. Також є формалізм і педантизм. Така поведінка вселяє впевненість в тому, що якщо все сплановано заздалегідь, то нічого страшного не станеться [27].

Шизоїдний тип. Цей вид акцентуації може характеризуватися відсутністю «внутрішньої єдності». Про це свідчить поєднання таких ознак: холодність і чутливість, замкнутість і балакучість, бездіяльність і цілеспрямованість, прихильність і антипатія, глибина внутрішнього світу і поверховість його прояву. Найяскравішими особливостями типу вважаються низька потреба в спілкуванні та ізоляція від оточуючих. У підлітковому віці ці риси сильно загострюються і стають помітними. Низька здатність до інтуїції та емпатії сприймається як холодність. Непослідовність цих людей проявляється в тому, що вони краще відкриваються незнайомій людині, ніж будуть відвертими з близькими [27].

Епілептоїдний тип. Яскравою ознакою цього типу є дисфорія – злобний гнівний стан, при якому гнів і агресія накопичуються, а через деякий час

викидаються назовні у вигляді тривалих спалахів гніву. Інертність характерна в усіх аспектах: життєвих цінностях, емоційній сфері. Ці особливості проявляються в сильних ревнощах, часто безпідставних. Вони не люблять «порожніх мрій», намагаються жити реальністю і не будувати ілюзій. Епілептоїдна акцентуація є однією з найскладніших з точки зору соціальної адаптації [27].

Істероїдний тип. В основі цього типу лежить підвищений егоцентризм, жага загальної любові і визнання, висока демонстративність. Такі люди набагато краще сприймають ненависть і негативну думку про свою особистість, ніж нейтральне ставлення і навіть байдужість. Вони дуже бояться залишитися непоміченими. Важливою рисою цього типу є навіюваність, але її немає й сліду, якщо навіювання не спрямоване на підкреслення досягнень і захоплень [27].

Нестійкий тип. Власне, нестійкість цих людей проявляється в нездатності дотримуватися соціально прийнятних форм поведінки. З раннього віку спостерігається небажання вчитися, слухатися старших, в більш старшому віці відчують труднощі в романтичних стосунках через труднощі встановлення глибоких емоційних зв'язків. Ці люди намагаються жити сьогоденням, не будують планів на майбутнє і не прагнуть до досягнень [27].

Конформний тип. Це люди, головною рисою яких є бажання «злитися» з іншими. Це проявляється в прийнятті чужих точок зору, керуванні чужими бажаннями і спільними цілями. Вони намагаються не відрізнитися від інших, дуже прив'язані до свого найближчого оточення. У професійній сфері яскраво виражена безініціативність. Їм підходить будь-яка робота, якщо вона не пов'язана з необхідністю проявляти ініціативу [27].

На відміну від класифікації Лічко, акцентуації характеру К. Леонгарда на перший погляд є схожими на розлади особистості, що дозволяє зробити припущення про наявність зв'язку між ними. Однак метою вченого було лише виявлення тих рис особистості, які ускладнюють процеси соціалізації та життя

в цілому. При описанні акцентуацій, Леонгард звертався до негативних проявів окремих рис характеру в крайній, найбільш вираженій формі. Тому його характеристика психологічних типів може сприйматись як ілюстрація недоліків або хворобливих моделей поведінки особистості. Хоча Леонгард вважає, що акцентуації все ж є проявом клінічної норми, хоча і в загостреній формі, тому вони не можуть використовуватись як психіатричний діагноз [30, с. 34].

Класифікація К. Леонгарда описує дванадцять типів акцентуацій характеру і багато в чому перетинається з типологією А. Є. Лічко (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Типи акцентуацій характеру за А. Є. Лічко та К. Леонгардом

№	К. Леонгард	А. Є. Лічко
1	-	Астеноневротичний
2	Дистимічний	-
3	Демонстративний	Істероїдний
4	-	Нестійкий
5	Застрагаючий	-
6	Педантичний	Психастенічний
7	-	Шизоїдний
8	Гіпертимний	Гіпертимний
9	-	-
10	Збудливий	Епілептоїдний
11	Тривожний	Сенситивний
12	Циклотимічний	Циклоїдний
13	Екзольтований	-
14	Емотивний	Лабільний
15	-	Конформний
16	Екстравертований	-

12	Інтровертований	-
Всього	12	11

К. Леонгард вважав темперамент біологічним утворенням і відніс до нього 6 типів акцентуацій [13, с. 32–33]:

Гіпертимний тип. У людини переважає оптимістичний настрій, жага до діяльності, орієнтація на успіх, товарицькість. Одночасно з тим у неї проявляється нездатність доводити справи до кінці. Відбувається порушення етичних норм.

Дистимічний тип. Є протилежним до гіпертимного. Людина орієнтована на невдачу, песимістична, має серйозну етичну позицію, крайню пасивність у діях, загальмованість.

Циклотимічний тип. У такої людини відбувається постійна зміна гіпертимного та дистимічного стану.

Тривожний тип. Така людина характеризується боязкістю, настороженістю, покірністю, нездатністю відстоювати власну позицію в суперечках. Іноді спостерігається компенсація – напускна, самовпевнена чи навіть зухвала поведінка.

Екзальтований тип. У такої людини спостерігається інтенсивність переживань, бурхливі емоційні реакції, схильність до крайніх проявів почуттів.

Емотивний тип. Така людина приймає все близько до серця, співпереживає. Вона вразлива, співчутлива.

Класифікація характеру за Леонгардом представлена чотирма типами [13].

Демонстративний тип. Характеризується жагою уваги до своєї персони, бажанням чути похвали на свою адресу. Такій людині властива висока пристосованість до інших та емоційна лабільність. Як правило, така людина здатна захоплювати оточуючих неординарністю мислення і вчинків,

проте може відштовхнути тим, що робить акцент тільки на собі, а також тим, що їй слову довіряти часом дуже складно

Педантичний тип. Така людина не здатна до витіснення сумнівів, відкидання несуттєвих деталей питання, тому їй дуже складно знаходити рішення проблеми. Вона нерішуча, скрупульозна в роботі, схильна до іпохондрії.

Застрягаючий тип. Для такої людини характерна стійкість афективних реакцій. Часто вона підозріла, ворожа, ревнива, надто честолюбива.

Збудливий тип. Така людина дотримується нижчих інстинктивних спонукань і ігнорує голосу розуму. Вона імпульсивна, нестримана, вимоглива, нетерпима, запальна, конфліктна [13].

До типів акцентуацій характеру Леонгард також включив **екстравертованість** та **інтровертованість**. Однак розуміння цих понять вченого не збігається з популярними визначеннями Айзенка, Майерс, та Бріггса. Психологи зазвичай спираються на трактування термінів Айзенком, а психіатри – Леонгардом, така термінологічна розбіжність створює проблему у знаходженні спільної мови між фахівцями даних галузей [10].

За визначенням Леонгарда, екстравертований тип притаманний людині, яка є конформістом, не піддається особливому аналізу інформації, що надходить ззовні, тому легко піддається чужому впливу. Інтровертовані особистості не сліпо піддаються відчуттям теперішнього моменту, орієнтуючись насамперед на попередній життєвий досвід і власні висновки. Тут думка Леонгарда збігається з точкою зору Карла Юнга, який приписував інтровертам риси розумових типів, а екстравертам – етичних.

Головною умовою розвитку і формування характеру людини є, безумовно, соціальне середовище. Про чіткі межі цього процесу говорити не доводиться, оскільки протягом життя характер змінюється і «наповнюється» різними якостями.

При цьому психологи стверджують, що найбільш інтенсивний процес формування характеру відбувається в діапазоні від 2 до 10 років. Саме в цей період дитина активно включається в соціальні стосунки через спілкування, групові ігри та навчання. У цьому віці слова, дії, поведінка дорослих і однолітків максимально впливають на формування особистості [34, с. 2].

Ще однією важливою умовою формування характеру є фізіологічні стани. Особливості функціонування мозку (процеси гальмування і збудження, ступінь їх рухливості) зумовлюють відмінності в реакціях людини на специфічні впливи зовнішнього середовища [16, с. 270]. Темперамент визначається фізіологією; він, у свою чергу, може сприяти або перешкоджати розвитку певних рис характеру.

На проблему формування характеру існує дві точки зору. Деякі психологи вважають, що спадковість вирішальним чином визначає весь характер особистості. При цьому роль виховання з боку батьків і соціального оточення практично нульова. Інші психологи з цим не погоджуються. З їхніх спостережень випливає, що особистість людини розвивається під імперативним впливом середовища. Однак неможливо розглядати і приймати кожен з цих точок зору окремо. Вони повинні бути пов'язані між собою [55].

Адже поки малюк ще в утробі, він збирає інформацію, яку несе йому мама через себе. І не можна ігнорувати навколишнє середовище. А після народження дитина вже починає збирати нову інформацію. Якби дитина народилася як рослина, з усіма цими формами поведінки, які відповідали б її подальшому життю, не було б потреби в навчанні. Сама потреба в освіті випливає, за словами Торндайка, з того факту, що «те, що є, не те, що потрібно» [11]. Як зазначають багато авторів, характер – це навчання протягом усього життя. Тобто він формується відразу після народження людини. Зачатки характеру людини і перші ознаки його проявів слід шукати на самому початку життя. Формування характеру відбувається в групах, що відрізняються своїми особливостями і рівнем розвитку. Це сім'я, група друзів,

трудоий колектив і т. д. Залежно від того, наскільки група домінує над людиною і які цінності ця група підтримує, у людини розвиваються відповідні риси характеру [37].

Деякі з перших рис характеру людини:

- доброта-егоїзм;
- комунікабельність-ізоляція;
- чуйність-байдужість.

Пізніше формуються інші риси характеру:

- старанність-лінь;
- охайність-неакуратність;
- совісність-злість;
- відповідальність-безвідповідальність,;
- наполегливість-безпорадність.

Для формування характеру дитини важливий стиль спілкування оточуючих людей:

- дорослі з дорослими;
- дорослі з дітьми;
- діти з дітьми.

Дитина як засвоює стиль спілкування, так і намагається підлаштуватися під нього, що в свою чергу також впливає на формування характеру [37].

Для формування характеру дитини дуже важливий стиль спілкування дорослих і те, як дорослі ставляться до дитини. В першу чергу це стосується відношення батьків, а особливо матері до дитини [55].

Перші роки життя дитини пов'язані з формуванням таких основних рис характеру, як довіра до оточуючих, відкритість у спілкуванні, доброта (або протилежні їм риси). Головним фактором формування характеру на цьому етапі є батьки. Їхня позиція в цей час відіграє ключову роль у формуванні почуття безпеки, з якого виникає більшість вищезазначених ознак. Їх

закріплення в характері також відбувається за участю батьків через використання заохочень і покарань, які дитина регулярно відчуває [24, с. 185].

Сенситивним періодом для формування характеру можна вважати вік від двох-трьох до дев'яти-десяти років, коли діти багато і активно спілкуються як з оточуючими дорослими, так і з однолітками. У цей період вони відкриті зовнішнім впливам, охоче сприймають їх, наслідуючи всім і в усьому. Дорослі в цей час користуються безмежною довірою дитини, мають можливість впливати на неї словом, ділом і вчинком, що створює сприятливі умови для зміцнення бажаної поведінки [3, с. 22].

Надалі, коли дитина оволодіє промовою і навчиться точно визначати, чому вона отримала те чи інше заохочення чи покарання, схвалення чи несхвалення з боку оточуючих, вирішальне значення починає набувати система заохочень і покарань, яка використовується у навчальному процесі. Ті риси характеру, які найяскравіше проявляються на роботі, – працьовитість, акуратність, сумлінність, відповідальність, наполегливість – формуються дещо пізніше, у ранньому дитинстві та дошкільному віці. Вони формуються і закріплюються в іграх дітей і доступних їм видах домашніх завдань. Стимуляція, адекватна віку та потребам дитини з боку дорослих, сильно впливає на її розвиток. У характері дитини зберігаються і закріплюються переважно такі риси, які отримують постійну підтримку (позитивне підкріплення з боку оточуючих його дорослих) [3].

Разом з віком (у початкових класах школи) формуються риси характеру, які проявляються у взаєминах з людьми. Цьому сприяє розширення сфери спілкування дитини з оточуючими завдяки численним новим шкільним друзям і вчителям. Якщо те, що дитина як особистість набула вдома, отримує підтримку в школі, то відповідні риси характеру закріплюються в ній і найчастіше залишаються на все подальше життя. Якщо новонабутий досвід спілкування з однолітками і вчителями не підтверджує як правильні ті форми поведінки, які дитина набула вдома, починається поступове розкладання

характеру, яке зазвичай супроводжується яскраво вираженими внутрішніми і зовнішніми конфліктами. Відбувається перебудова характеру, яка не завжди призводить до позитивного результату. Найчастіше відбувається часткова зміна рис характеру і компроміс між тим, чого дитину навчили вдома, і тим, що від неї вимагає школа [55].

Діапазон від 7 до 15 років характеризується формуванням таких рис характеру, які визначають стосунки з людьми. Одночасно починає формуватися емоційно-вольова сфера [40].

У підлітковому віці активно розвиваються і закріплюються вольові риси характеру, а в ранній юності формуються основні моральні, світоглядні основи особистості. Великий вплив на це має і зовнішній інформаційний фон, який створюють ЗМІ, кіно, художня література, суспільна ідеологія тощо [8, с. 52].

До закінчення школи характер людини можна вважати фундаментально сформованим, і те, що відбувається з ним у майбутньому, майже ніколи не робить його характер невпізнаним для тих, хто спілкувався з ним у шкільні роки.

У 20 років формується світогляд і моральний образ особистості, який може «запустити» механізм самовиховання.

Характерологічна динаміка 22-30 років пов'язана з ослабленням дитячих рис (таких як загальна імпульсивність, максимальна юність, вразливість і примхливість) і посиленням раціональних рис (таких як наполегливість, розсудливість і відповідальність).

Після 30 років ймовірність характерологічних змін знижується. Не виключені ті, які пов'язані з реалізацією життєвих перспектив і планів. На цьому етапі можуть закріплюватися такі риси характеру, як цілеспрямованість, наполегливість, бажання розвиватися та вчитися.

П'ятдесят років – це рубіж, на якому зустрічаються минуле і майбутнє. Чоловік прощається зі своїми фантазіями і мріями, вирішує зосередитися на поточних обставинах. Проходить деякий час, і «мрії з минулого» займають

своє місце в житті людини. Турбота про своє здоров'я та здоров'я своїх близьких виходить на перше місце. Починається фаза розміреного, неквапливого і спокійного життя.

Якщо узагальнити, то можна сказати, що формування характеру в психології – це процес «шліфування» його сторін, який не припиняється протягом усього життя. І якщо на ранніх етапах природа людини сама формує характер, то з віком ініціатива переходить в руки особистості. А це означає, що якщо людину не влаштовує якийсь його аспект, то це може стати точкою розвитку.

Загальні фактори, що впливають на характер людини, визначають типові зміни, які можуть і відбуваються в характерах усіх без винятку людей з віком. Конкретні життєві обставини, індивідуальні і властиві даній людині, зумовлюють характерні для неї зміни характеру, які не спостерігаються у більшості інших людей [55].

Характер не визначений заздалегідь. Хоча це зумовлено об'єктивними обставинами життєвого шляху людини, самі ці обставини змінюються під впливом вчинків людини. Тому після закінчення навчального закладу характер людини продовжує формуватися або змінюватися [4].

На цьому етапі людина сама є творцем свого характеру, тому що характер розвивається залежно від світогляду, переконань і звичок. Моральна поведінка, яку людина розвиває в собі, з вчинків і дій, які вона здійснює, з усієї своєї свідомої діяльності. Цей процес у сучасній психологічній літературі прийнято вважати процесом самовиховання [45].

Так чи інакше, будь-яка характерологічна риса формується в результаті багатократної реалізації у вчинках людиною відносин. Тобто, навички проявляти свої ставлення певним чином визначають набір рис характеру особистості [39].

Всі взаємовідносини особистості є взаємозалежними. Центральні, стрижневі відносини та обумовлені ними характерологічні риси мають

важливе практичне значення. Не можна прибрати окремі недоліки характеру і виховати натомість окремі позитивні, якщо центральні відносини людини залишаються без змін. Тобто, змінити можна лише всю систему взаємозалежних рис, звертаючи особливу увагу на формування центральних ставлень людини. Цілісність характеру не є абсолютною – вона індивідуальна і своєрідна, так як центральні відносини не завжди повністю визначають інші.

Щодо акцентуації характеру, процес її формування і розвитку відбувається під впливом багатьох факторів. Найосновніше – це спадковість і недостатня кількість спілкування в підлітковому віці, як з однолітками, так і з батьками.

Соціальне оточення дитини (сім'я та друзі), неправильний стиль виховання (гіперопіка та гіпоопіка), незадоволеність особистих потреб, комплекс неповноцінності, хронічні захворювання нервової системи та соматичні захворювання також можуть призводити до розвитку акцентуації характеру [54, с. 64].

Більшість типів загострюється в підлітковому віці. Певні типи акцентуацій виникають у певному віці. Сенситивний тип акцентуації виникає і розвивається до 19 років, шизоїдний – в ранньому дитинстві, а гіпертимний – в підлітковому віці [6].

Акцентуації характеру зустрічаються не тільки в чистому вигляді, але і в змішаних формах (проміжні типи). Прояви акцентуації непослідовні, мають властивість зникати в окремі періоди життя. Акцентуація характеру зустрічається у 50-80% підлітків. Деякі з них під впливом несприятливих факторів можуть у більш пізньому віці перейти в психічні захворювання [9, с. 27].

У розвитку акцентуацій характеру виділяють дві групи змін: мінущі і стійкі. Перша група поділяється на гострі емоційні реакції, психоподібні порушення та психогенні психічні розлади. Гострі афективні реакції характеризуються тим, що такі люди різними шляхами намагаються

нашкодити собі, спостерігаються спроби суїциду (інтрапунітивні реакції). Така поведінка виникає при сенситивній і епілептоїдній акцентуації.

Екстрапунітивні реакції характеризуються проявами агресії на випадкових індивідах або предметах; вони характерні для гіпертимної, лабільної та епілептоїдної акцентуації. Імунітивна реакція характеризується тим, що людина уникає конфліктів. Зустрічається при нестійкій і шизоїдній акцентуації.

Акцентуації демонстративного типу (істероїдного) проявляються в дрібних проступках і правопорушеннях, бродяжництві. Сексуальна девіантна поведінка, бажання відчувати стан сп'яніння через вживання алкоголю та наркотиків також зустрічається у особистостей цього типу.

На тлі акцентуацій розвиваються неврози і депресія. Стійкі зміни характеризуються переходом від явного типу акцентуації характеру до прихованого. Можливе виникнення психопатичних реакцій при тривалій дії стресу. До стійких змін відноситься трансформація типів акцентуації з одного в інший внаслідок неправильного виховання дитини, можливий перехід в бік сумісних типів акцентуації [63].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Характер – це багатогранне утворення. Його зміст становить спрямованість особистості, і впливає на формування інтересів, переконань, цілей. Характер є комплексом спрямованості та образу дій. Єдність, цілісність та сила характеру ґрунтуються на спрямованості. Однак характер і спрямованість – це різні поняття. Особистості, що мають ідентичну спрямованість можуть досягати цілей абсолютно різними способами. Цим визначається специфіка характеру. Життєві цілі є головною умовою для формування характеру. Характером називають якість людини, яка підсумовує комплекс її індивідуальних властивостей, що проявляються в діяльності, взаємодії та відношенні до себе, до інших, до роботи, та обумовлює певну поведінку в різних ситуаціях. Характер виражається рисами характеру – стійкими формами реагування, поведінки чи відношень.

Однією з провідних форм діяльності в студентському віці є процес навчання, який передбачає накопичення нових знань, засвоєння нових умінь і навичок. У зрілому юнацькому віці спостерігаються новоутворення, такі як професійна спрямованість, формування мотивів, цілей, намірів і цінностей, вироблення власного світогляду та розвиток самосвідомості на новому рівні. Для студентського життя характерне подолання вікової кризи, яка супроводжується процесом отримання дорослої ідентичності та нового сприйняття світу. Соціальна ситуація розвитку в юності визначає той факт, що цей період характеризується як концептуальна соціалізація, коли формуються стійкі особистісні риси, а всі психічні процеси стабілізуються. У молодості людина має найбільшу здатність до творчості, формулювання евристичних гіпотез і є надзвичайно продуктивною

Характерологічні риси можуть бути різного ступеня виразності, в залежності від цього характер класифікують на середній (нормальний),

виражений (акцентуований), або той, що виходить за межі норми (психопатія).

Термін «акцентуація» вперше ввів К. Леонгард. Акцентуацією характеру він називає надмірно суворі індивідуальні особистості, які мають здатність переходити в патологічний стан під впливом несприятливих факторів. Акцентуація – це надмірна вираженість окремих рис характеру, що викликає підвищену вразливість особистості до певного роду впливів і ускладнює її адаптацію в окремих конкретних ситуаціях.

Леонгарду також належить перша спроба класифікації видів акцентуації. Він виділив 12 типів, з яких 6 належить до видів темпераменту (гіпертимний, дистимічний, циклотимічний, тривожний, екзальтований та емотивний типи); 4 до видів характеру (демонстративний тип, педантичний, застрягаючий, збудливий типи); а також екстравертованість та інтровертованість.

Інша відома класифікація належить А. Є. Лічку. Він виділив 11 типів акцентуацій (астеноневротичний, істероїдний, нестійкий, психастенічний, шизоїдний, гіпертимний, епілептоїдний, сенситивний, циклоїдний, лабільний та конформний).

Класифікації Леонгарда та Лічко багато в чому перетинаються, однак К. Леонгард – насамперед психіатр, і його типологія більше наближена не до здорових людей, а до психіатричної практики. А. Є. Лічко, в свою чергу, описував психічно здорових людей, переважно, юнаків і підлітків, і його типологія більше наближена до психологічної практики.

Однією з провідних форм діяльності в студентському віці є процес навчання, який передбачає накопичення нових знань, засвоєння нових умінь і навичок. У зрілому юнацькому віці спостерігаються новоутворення, такі як професійна спрямованість, формування мотивів, цілей, намірів і цінностей, вироблення власного світогляду та розвиток самосвідомості на новому рівні. Для студентського життя характерне подолання вікової кризи, яка

супроводжується процесом отримання дорослої ідентичності та нового сприйняття світу.

Процес формування акцентуацій характеру розвивається під впливом багатьох факторів. Серед них: спадковість, недостатня кількість спілкування в підлітковому віці, як з однолітками, так і з батьками, незадоволеність особистих потреб, комплекс неповноцінності, хронічні захворювання нервової системи та соматичні захворювання.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ НА НАВЧАЛЬНУ МОТИВАЦІЮ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2.1. Організація та методи дослідження

В ході дослідження психологічних особливостей впливу акцентуацій характеру на навчальну мотивацію здобувачів вищої освіти було опитано групи СНУ ім В. Даля – ПС-19д, Жур-21д, ЗЛ-21д, та здобувачів вищої освіти інших університетів. Всього 30 здобувачів вищої освіти взяли участь в опитуванні, серед них 20 дівчат (66,67 %) та 10 хлопців (33,33 %). Вік респондентів становив 18–22 роки.

1. Александр В.	16. Дмитро І.
2. Анастасія В.	17. Ігор Д.
3. Анастасія М.	18. Катерина Д.
4. Анастасія О.	19. Катерина К.
5. Анастасія П.	20. Микита П.
6. Анастасія Р.	21. Микита Т.
7. Анастасія С.	22. Надія Г.
8. Анастасія Ш.	23. Павло В.
9. Анна М.	24. Софія Т.
10. Валерія Б.	25. Тетяна Я.
11. Валерія Л.	26. Христина М.
12. Вікторія К.	27. Юлія З.
13. Володимир М.	28. Юлія Р.
14. Дмитро Г.	29. Юлія С.
15. Дмитро З.	30. Юрій В.

Для дослідження особливостей впливу акцентуацій на навчальну мотивацію здобувачів вищої освіти, використано 4 методики, одна з яких спрямована на виявлення типів акцентуацій (Опитувальник Леонгарда-Шмішенка), а три – на дослідження мотиваційної сфери (методика «Мотиви вибору професії»; Методика дослідження мотивації навчання у ЗВО; Вимірювання потреби у досягненні успіхів здобувачів вищої освіти). Розглянемо кожну з методик більш детально.

1. Опитувальник Леонгарда-Шмішенка [33].

Опитувальник Леонгарда-Шмішенка призначений для виявлення типу акцентуації характеру і темпераменту, належить до типологічного підходу вивчення особистості. Був опублікований Г. Шмішеком у 1970 році.

Методика складається з 88 питань, на які потрібно відповісти «так» чи «ні». Опитувальник дозволяє визначити такі 10 типів акцентуації особистості (за класифікацією К. Леонгарда):

- 1) Демонстративний тип. Характеризується підвищеною здатністю до витіснення.
- 2) Педантичний тип. Особи цього типу відрізняються підвищеною ригідністю, інертністю психічних процесів, нездатністю до витіснення травмуючих переживань.
- 3) Застрагаючий тип. Характерна надмірна стійкість афекту.
- 4) Збудливий тип. Підвищена імпульсивність, ослаблення контролю над потягами та спонуканнями.
- 5) Гіпертимічний тип. Підвищений фон настрою у поєднанні з оптимізмом та високою активністю.
- 6) Дистимічний тип. Знижений фон настрою, песимізм, фіксація тіньових сторін життя, загальмованість.
- 7) Тривожний тип. Схильність до страхів, боязкість.
- 8) Циклотимічний тип. Зміна гіпертимічних та дистимічних фаз.
- 9) Екзальтований. Легкість переходу від стану захоплення до стану печалі. Захоплення та сум — основні супутні цього типу стану.

10) Емотивний тип. Споріднений екзальтованому, але прояви менш бурхливі. Особи цього типу відрізняються особливою вразливістю та чутливістю.

Теоретичною основою опитувальника є концепція «акцентуованих особистостей» К. Леонгарда. Відповідно до цієї концепції всі риси особистості можуть бути поділені на основні та додаткові. Основні риси – стрижень особистості, вони визначають її розвиток, процеси адаптації, психічне здоров'я. При значній виразності основні риси характеризують особистість загалом. У разі впливу несприятливих факторів вони можуть набувати патологічного характеру, руйнуючи структуру особистості. Особи, які мають основні риси яскраво виражені, названі К. Леонгардом акцентуованими. Акцентуовані риси не слід розглядати як патологічні. Це випадок «загострення» певних, властивих кожній людині особливостей. За К. Леонгардом, в акцентуаціях потенційно закладено як можливості соціально позитивних досягнень, і соціально негативний заряд.

К. Леонгардом виділено 10 типів акцентуацій, які він поділив на дві групи: акцентуації характеру (демонстративний, педантичний, застрягаючий, збудливий) та акцентуації темпераменту (гіпертимічний, дистимічний, тривожний, циклотимічний, екзальтований та емотивний).

Існує два варіанти даної методики: дорослий варіант опитувальника та дитячий. Обидва варіанти складаються з однакової кількості питань, мають однакові типи акцентуацій особистості та однакові методи обробки результатів. Відмінності полягають лише у формулюванні питань, опис опитувальника та визначення домінуючих акцентуацій характеру однакові для обох версій.

У роботі використано повну версію дорослого опитувальника (88 питань). Інструкція, тестовий матеріал та ключ до методики наведені в Додатку А.

Максимальна сума балів, що отримуються в результаті тестування за кожним типом акцентуації, – 24. За деякими джерелами, ознакою акцентуації

вважається величина, що перевищує 12 балів. Інші ж на підставі практичного застосування опитувальника вважають, що сума балів у діапазоні від 15 до 19 говорить лише про тенденцію до того чи іншого типу акцентуації. І лише у разі перевищення 19 балів характеристика характеру є акцентуованою.

У нашій роботі користуватимемося наступною інтерпретацією:

- 0-6 балів – низькі значення;
- 7-12 балів – середні значення;
- 13-18 балів – значення вище середнього (ознака акцентуації);
- 19-24 балів – високі значення (явна акцентуація).

2. «Мотиви вибору професії» (Р. В. Овчарова) [31].

Дана методика дозволяє визначити провідний тип мотивації під час виборів професії. Текст опитувальника складається з двадцяти тверджень, що характеризують будь-яку професію (див. Додаток Б). Необхідно оцінити, якою мірою кожне з них вплинуло на вибір професії. За допомогою методики можна виявити переважний вид мотивації:

- 1) внутрішні індивідуально-значущі мотиви;
- 2) внутрішні соціально-значущі мотиви;
- 3) зовнішні позитивні мотиви;
- 4) зовнішні негативні мотиви.

Внутрішні мотиви вибору тієї чи іншої професії – її суспільна та особиста значимість; задоволення, яке дає робота завдяки її творчому характеру; можливість спілкування, керівництва іншими людьми тощо. Внутрішня мотивація виникає з потреб самої людини, тому на її основі людина працює із задоволенням, без зовнішнього тиску. Зовнішня мотивація – це заробіток, прагнення престижу, страх осуду, невдачі тощо. Зовнішні мотиви можна поділити на позитивні та негативні. До позитивних мотивів ставляться: матеріальне стимулювання, можливість просування службовими щаблями, схвалення колективу, престиж, тобто стимули, заради яких людина вважає за потрібне докласти своїх зусиль. До негативних мотивів відноситься вплив на

особистість шляхом тиску, покарань, критики, засудження та інших санкцій негативного характеру [32].

Мінімальна кількість балів за кожною зі шкал – 5, максимальна – 25.

3. Методика для діагностики навчальної мотивації студентів (А. О. Реан і В. А. Якунін, модифікація Н. Ц. Бадмаєвої) [48].

Методика розроблена на основі опитувальника А. О. Реана і В. А. Якуніна. До 16 твердженнями вищеназваного опитувальника додані твердження, що характеризують мотиви навчання, виділені В. Г. Леонтьєвим, а також твердження, що характеризують мотиви навчання, отримані Н.Ц. Бадмаєвої в результаті опитування студентів і школярів. Це комунікативні, професійні, навчально-пізнавальні, широкі соціальні мотиви, а також мотиви творчої самореалізації, уникнення невдачі і престижу.

Опитувальник включає 34 питань, біля кожного питання треба поставити цифру від 1-5, де 1 бал відповідає мінімальній значущості мотиву, 5 балів – максимальній (див. Додаток В).

4. Вимірювання потреби у досягненні успіхів здобувачів вищої освіти (Ю. М. Орлов) [19].

Дана методика використовується для вимірювання потреби у досягненні мети, успіху та в цілому досягнень. Чим вище в людини самооцінка, тим більше вона активна і націлена на досягнення. Потреба у досягненні перетворюється в такому разі на особистісну властивість, установку.

Мотивація досягнення (успіху, мети) виявляється у прагненні поліпшити результати, наполегливість у досягненні своїх цілей, і впливає на все життя [49].

Даний опитувальник був розроблений Орловим Ю. М. у 1978 році. Методика включає 22 твердження, з якими пропонується погодитися, або не погодитися (див. Додаток Г).

- 0-6 балів – низька потреба у досягненнях;
- 7-9 балів – знижена потреба у досягненнях;
- 10-15 балів – середня потреба у досягненнях;

- 16-18 балів – підвищена потреба у досягненнях;
- 20-23 бали – висока потреба у досягненнях.

Протоколи з методик наведені в додатках (див. Додатки Е, Є, Ж, З, І, К, Л, М, Н, О, П).

2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження

Результати опитування здобувачів вищої освіти наведені в Додатку Д. Проаналізуємо дані, отримані в результаті опитування за методикою Леонгарда-Шмішека (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Результати опитування за методикою Леонгарда-Шмішека

Тип акцентуації	Низькі значення (0-6 балів)	Середні значення (7-12 балів)	Значення вище середнього (13-18 балів)	Високі значення (19-24 бали)
Гіпертимний	9 (30 %)	6 (20 %)	11 (37 %)	4 (13 %)
Дистимічний	9 (30 %)	8 (27 %)	7 (23 %)	6 (20 %)
Циклотомічний	6 (20 %)	10 (33 %)	9 (30 %)	5 (17 %)
Збудливий	7 (23 %)	8 (27 %)	4 (13 %)	11 (37 %)
Застрягаючий	6 (20 %)	7 (23 %)	11 (37 %)	6 (20 %)
Емотивний	6 (20 %)	10 (33 %)	8 (27 %)	6 (20 %)
Екзальтований	2 (7 %)	16 (53 %)	7 (23 %)	5 (17 %)
Тривожний	6 (20 %)	9 (30 %)	10 (33 %)	5 (17 %)
Педантичний	6 (20 %)	4 (13 %)	14 (47 %)	6 (20 %)
Демонстративний	5 (17 %)	13 (43 %)	6 (20 %)	6 (20 %)

Як видно з табл. 2.1, найбільш часто діагностованою акцентуацією характеру стала збудливість. 37 % здобувачів вищої освіти мають явну

акцентуацією цього типу. На другому місці – дистимічний, застрягаючий, емотивний, педантичний та демонстративний типи (по 20 %).

Визначено, що усього 6 здобувачів вищої освіти (20 %) не мають явної акцентуації (високих значень) жодного типу. Інші мають акцентуацію одного типу, або одразу двох, трьох, чотирьох типів. У одного здобувача вищої освіти були визначені акцентуації одразу п'ятьох типів (збудливого, застрягаючого, емотивного, тривожного та демонстративного).

Наступний опитувальник – «Мотиви вибору професії» (Р. В. Овчарова) дозволив оцінити провідні типи мотивації здобувачів вищої освіти під час виборів професії. Визначено, що внутрішні індивідуально-значущі мотиви переважають у 46,7 % здобувачів вищої освіти. Внутрішні соціально-значущі мотиви – у 26,7 %, зовнішні позитивні мотиви – у 23,3 %, а зовнішні негативні – у 3,3 %. Результати продемонстровані на рис. 2.1.

Наступна методика призначена для діагностики навчальної мотивації здобувачів вищої освіти (А. О. Реан, В. А. Якунін, модифікація Н. Ц. Бадмаєвої). Було оцінено мотивацію здобувачів вищої освіти і визначено, що у 13,3 % здобувачів вищої освіти переважають комунікативні мотиви, у 20 % – мотиви уникнення, у 3,3 % – мотиви престижу, у 26,7 % – професійні мотиви, у 20 % – мотиви творчої самореалізації, у 3,3 % – навчально-пізнавальні мотиви, а у 13,3 % – соціальні мотиви (див. рис. 2.2).

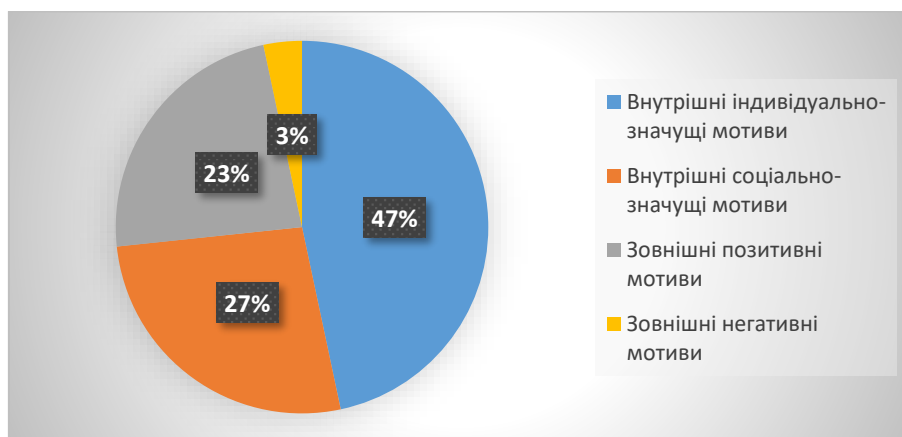

Рис. 2.1. Сегментограма результатів опитування за методикою «Мотиви вибору професії»

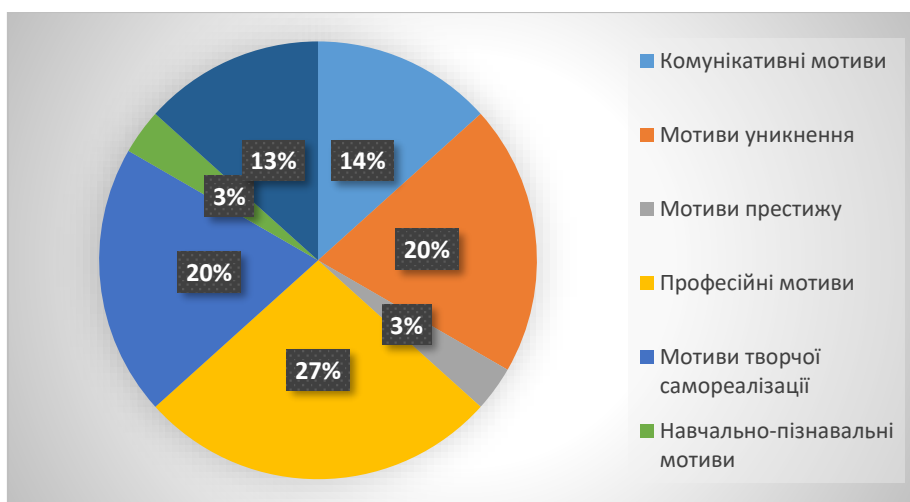

Рис. 2.2. Сегментограма результатів діагностики навчальної мотивації здобувачів вищої освіти (А. О. Реан, В. А. Якунін, модифікація Н. Ц. Бадмаєвої)

І остання, четверта методика Ю. М. Орлова, дозволила виміряти потребу у досягненні успіхів здобувачів вищої освіти. Було визначено, що 10 % респондентів мають низьку потребу в досягненні успіху, 23,3 % – знижену, 53,3 % – середню, 3,3 % – підвищену, і 10 % – високу (див. рис. 2.3).

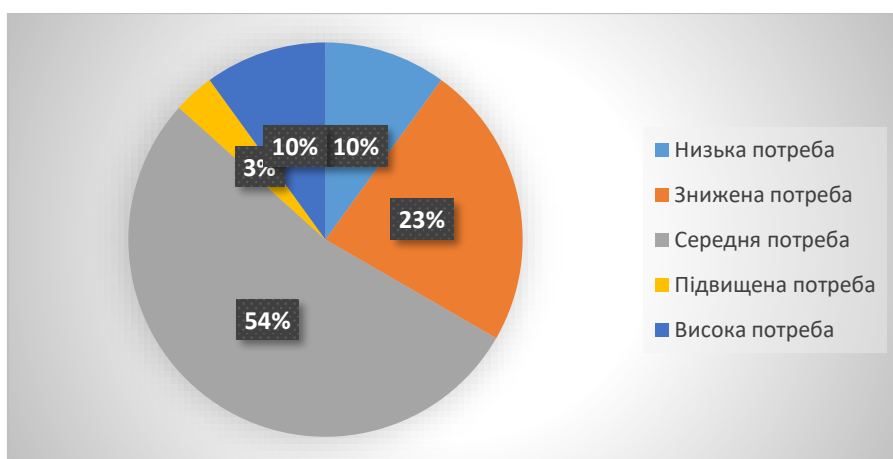

Рис. 2.3. Сегментограма результатів вимірювання потреби у досягненні успіхів здобувачів вищої освіти (Ю. М. Орлов)

Здобувачі вищої освіти з акцентованим характером частіше обирають професії, які відповідають їхнім акцентуаціям. Наприклад, особистість з збудливою акцентуацією частіше обирають професії, пов'язані з ризиком та

екстремальними ситуаціями, а з дистимічною акцентуацією – професії, які потребують систематичної та точної роботи. Також було виявлено, що внутрішні індивідуально-значущі мотиви переважають серед студентів з акцентованим характером. Це може бути пов'язано з тим, що здобувачі вищої освіти з акцентованим характером мають більш виражену особистість та власні цінності, які вони намагаються реалізувати у виборі професії. Результати дослідження підтверджують взаємозв'язок між акцентуаціями характеру та мотивами вибору професії у студентів.

При аналізі другої методики результати дослідження показали, що у здобувачів переважають професійні та творчі мотиви, а також мотиви уникнення. Це може бути пов'язано з тим, що студенти намагаються знайти професію, яка буде відповідати їхнім інтересам та потребам, а також дозволить їм розвиватися та самореалізовуватися. Крім того, було виявлено, що комунікативні та соціальні мотиви не так важливі для здобувачів вищої освіти, що може свідчити про те, що вони не вважають ці аспекти вирішальними при виборі професії. Результати дослідження показали, що акцентуації характеру та мотиви вибору професії у студентів взаємопов'язані.

Остання методика свідчить про те, що більшість здобувачів вищої освіти мають середню потребу в досягненні успіху, що може бути пов'язано з їхнім бажанням досягти успіху у своїй майбутній професії та забезпечити собі стабільне фінансове майбутнє. Результати дослідження показали, що акцентуації характеру та потреби в досягненні успіху у здобувачів вищої освіти взаємопов'язані.

2.3. Практичні рекомендації здобувачам вищої освіти з акцентуйованими рисами характеру щодо підвищення навчальної мотивації

Слово «мотивація» походить від латинського «*movēre*», що означає «рухати». Це спонукання до дії, психофізіологічний процес, що впливає на поведінку людини, її здатність задовольняти свої потреби [26].

Мотивація до навчання може походити як зсередини, так і ззовні [17]. здобувача вищої освіти може мотивувати внутрішнє бажання вчитися якомога більше. Або його може спонукати до навчання зовнішня винагорода, наприклад хороша оцінка, чи високооплачувана робота.

На думку психологів, мотивація до навчання залежить від багатьох факторів, багато з яких можна контролювати самостійно. Рорі Лазовскі з Університету Джеймса Медісона та Кріс Халлеман з Університету Вірджинії проаналізували понад 70 досліджень того, що мотивує учнів у школах. Вони опублікували свою статтю «Мотиваційні інтервенції в освіті: метааналітичний огляд» у журналі *Review of Educational Research*. Лазовскі і Халлеман змогли виявити, що низка способів покращити мотивацію часто дають позитивні результати [61].

Опишемо декілька технік, які можна легко використати здобувачу вищої освіти самостійно, щоб подолати власні навчальні бар'єри та замотивувати себе до навчання.

1. Ставити чіткі цілі

Можна подумати про себе: «Моя ціль – закінчити навчання, отримати хорошу роботу і бути багатим». Хоча це гарна амбіція, сама по собі вона, ймовірно, не допоможе у щоденному навчанні. Щоб підвищити мотивацію до навчання, цілі мають бути чіткішими.

Можна поставити собі за мету отримати вищу оцінку за конкретний тест з певного предмету, або встановити кінцевий термін виконання домашнього завдання, який змусить завершити завдання до настання терміну його здачі.

Якою б не була мета, варто переконатися, що вона конкретна, актуальна та своєчасна.

2. Прагнути не тільки до ефективності, а й до майстерності

Є великим розчаруванням для здобувача вищої освіти, коли після наполегливої підготовки до тесту чи екзамену, з метою лише отримати гарну оцінку, він отримує бал нижчий, ніж очікував. У цей час здобувач вищої освіти вірогідно подумає «Навіщо тоді старанно вчитися?». Необхідно протистояти цим думкам.

Оцінки, які отримують здобувачі вищої освіти є прикладами цілей ефективності. Якщо поставити собі за мету отримати високу оцінку і зупинитися на досягнутому, здобувач вищої освіти вірогідно вивчить лише те, що, на його думку, буде в іспиті, але не обов'язково те, що дасть змогу цілком опанувати предмет. Здобувачі вищої освіти, які постійно прагнуть до майстерності, майже завжди бачать, що їхні оцінки в результаті покращуються. Цілі майстерності також допомагають у мотивації до навчання [14, с. 3].

3. Взяти на себе відповідальність за своє навчання

Зручно звинувачувати інших у власних оцінках. Прикладом того може бути впевненість здобувача вищої освіти, що він просто не подобається педагогам; педагоги ніколи не навчали того, на чому перевіряють здобувачів вищої освіти; даний предмет ніколи не знадобиться в житті. Коли здобувач вищої освіти має звичку звинувачувати інших у своїй неуспішності, швидше за все, він буде погано виконувати завдання, проекти тощо.

Взяття на себе відповідальності за власне навчання може посилити мотивацію. Визнання здобувачем вищої освіти того, що він відповідає за те, що вивчає, може допомогти розпочати навчання та підтримує, коли інші відволікаючі фактори загрожують відвернути його увагу. Коли виникає спокуса зупинитися посеред завдання й зробити щось інше, варто зробити паузу і сказати собі: «Ніхто не навчиться цього за мене». Насправді така проста вправа позитивно впливає на зосередженість [68].

4. Приймати мислення зростання

Деякі люди вірять, що інтелект визначається генетично, що хтось народжується розумним, а хтось ні. Проте дослідження показали, що успішні люди схильні вірити, що інтелект – це те, що люди накопичують протягом життя.

Віра здобувача вищої освіти в те, що мозок може стати сильнішим, коли він вирішує складні завдання, не тільки покращує його майстерність, але й покращує оцінки та підвищує мотивацію до навчання. Кожного разу, коли перед очима з'являється екран зі складним завданням або важкий розділ підручника, варто сказати собі: «Я ще цього не знаю, але якщо я наполегливо працюватиму, я навчуся».

5. Визначити важливість предмету

Складно опанувати предмет, який представляється як непотрібний і неважливий в житті. Можна спробувати занотувати кілька речень, як отримана інформація, в результаті вивчення конкретного предмету, стане в нагоді в майбутньому. Встановлення такого зв'язку допоможе здобувачу вищої освіти побачити цінність того, що він робить, і працювати більш старанно.

Але іноді нелегко помітити зв'язок, як конкретний предмет може стосуватися життя. Можна пошукати інформацію в Інтернеті, щоб побачити актуальність і користь предмету.

6. Уявити своє майбутнє

Для виконання цієї вправи, здобувачу вищої освіти необхідно уявити, яким буде його життя через 10 років. Чи він успішний? Чи матиме він чудову кар'єру, яка йому подобається? Потім необхідно уявити, яким саме шляхом він цього досягне.

Здатність уявити собі майбутнє – це навичка, яка покращує мотивацію до навчання. Кожного разу, коли здобувач вищої освіти зіткається з особливо важкими завданнями, можна закрити очі та уявити, яким він хоче бачити своє життя. Потім необхідно визнати, що для того, щоб мати життя, яке хочеться,

треба виконати завдання, яке стоїть перед ним; це завдання – один з кроків до успіху [60].

7. Ще раз підтвердити свої особисті цінності

Для виконання цієї вправи здобувачу вищої освіти необхідно дати відповіді на наступні питання: Що він найбільше цінує? Які дві чи три найважливіші якості він може розвинути? Чи прагне він бути чесним у всьому, що робить? Чи цінує він доброту? Чи є успіх найважливішою цінністю у його житті? Час від часу приділяючи кілька хвилин підтвердженню своїх цінностей, записуючи їх у щоденник або розмірковуючи про них, можна зосередити свої зусилля на інших сферах життя.

Якщо здобувач вищої освіти цінує сім'ю понад усе, його здатність піклуватися про сім'ю мотивуватиме його добре навчатися. Якщо здобувач вищої освіти цінує чесність, він не відчуватиме бажання списати тест чи іспит, але буде наполегливо працювати над навчанням.

Зрештою, пошук мотивації до навчання – це не стільки пошуки скарбів, скільки зміна уявлень про навчання. Навіть застосування кількох із цих семи технік може допомогти здобувачам вищої освіти залишатися зосередженими і продовжувати рухатися вперед [59].

Значну роль у навчанні відіграє мотивація. здобувачі вищої освіти з високим рівнем мотивації, як правило, мають кращі результати навчання. Мотивація особливо корисна для заохочення наполегливості в прикладанні зусиль до навчального завдання [64].

Ми розібрали як здобувачам вищої освіти підвищити навчальну мотивацію, далі наведемо рекомендації кожному з 10 типів акцентуацій характеру щодо підвищення навчальної мотивації.

1. Гіпертимний: поставити конкретні цілі та мети, використовувати методи навчання, що стимулюють активність та рух, спостерігати за успіхами та досягненнями.

2. Дистимний: використовувати методи навчання, що дозволяють працювати в комфортному для себе темпі, звертати увагу на успіхи та досягнення, спілкуватися з викладачами та іншими студентами.

3. Істероїдний: використовувати методи навчання, що дозволяють використовувати фантазію та креативність, звертати увагу на успіхи та досягнення, спілкуватися з викладачами та іншими студентами.

4. Афективний: використовувати методи навчання, що дозволяють працювати в комфортному для себе середовищі, звертати увагу на успіхи та досягнення, спілкуватися з викладачами та іншими студентами, зберігати баланс між навчанням та відпочинком.

5. Епілептиформний: використовувати методи навчання, що дозволяють працювати в комфортному для себе темпі та середовищі, звертати увагу на успіхи та досягнення, спілкуватися з викладачами та іншими студентами.

6. Лабільний: використовувати методи навчання, що дозволяють працювати в стабільному темпі та середовищі, звертати увагу на успіхи та досягнення, спілкуватися з викладачами та іншими студентами.

7. Астенічний: використовувати методи навчання, що дозволяють працювати в комфортному для себе темпі та середовищі, звертати увагу на успіхи та досягнення, спілкуватися з викладачами та іншими студентами, зберігати баланс між навчанням та відпочинком.

8. Відчайдушний: поставити конкретні цілі та мети, використовувати методи навчання, що стимулюють активність та рух, спостерігати за успіхами та досягненнями.

9. Емотивний: використовувати методи навчання, що дозволяють працювати в комфортному для себе темпі та середовищі, звертати увагу на успіхи та досягнення, спілкуватися з викладачами та іншими студентами.

10. Дистимно-гіпертимний: використовувати методи навчання, що дозволяють працювати в комфортному для себе темпі та середовищі,

поставити конкретні цілі та мети, використовувати методи навчання, що стимулюють активність та рух, спостерігати за успіхами та досягненнями.

Було виявлено, що акцентуації впливають на навчальну мотивацію, оскільки кожен тип має свої особливості та потреби. Для кожного типу акцентуації ми підібрали методи навчання, які допоможуть їм бути більш мотивованими та успішними в навчанні.

1. Гіпертимний тип акцентуацій. Можуть бути корисні методи навчання, які дозволяють використовувати конкуренцію та виклик, такі як групові проекти або змагання.

2. Дистимний тип акцентуацій. Можуть бути корисні методи навчання, які дозволяють використовувати позитивну підсилюючу зворотну зв'язок та підтримку, такі як індивідуальні консультації або регулярні зустрічі з викладачем.

3. Циклотимний тип акцентуацій. Можуть бути корисні методи навчання, які дозволяють використовувати різноманітність та змінювати середовище, такі як різноманітні завдання або поєднання різних методів навчання.

4. Астенічного тип акцентуацій. Можуть бути корисні методи навчання, які дозволяють використовувати структуру та організацію, такі як розклад занять або чітко визначені завдання.

5. Педантичний тип акцентуації. Можуть бути корисні методи навчання, які дозволяють використовувати порядок та систематичність, такі як детальні інструкції або розгорнуті плани навчання.

6. Відчутливий тип акцентуації. Можуть бути корисні методи навчання, які дозволяють використовувати емоційний зв'язок та співпрацю, такі як групові дискусії або взаємодія з іншими студентами.

7. Екстравертивний тип акцентуацій. Можуть бути корисні методи навчання, які дозволяють використовувати соціальну взаємодію та комунікацію, такі як групові проекти або дебати.

8. Інтровертний тип акцентуації. Можуть бути корисні методи навчання, які дозволяють використовувати самостійну роботу та рефлексію, такі як індивідуальні завдання або письмові рефлексії.

9. Демонстративний тип акцентуації. Можуть бути корисні методи навчання, які дозволяють використовувати показ та виступи, такі як презентації або дискусії.

10. Істероїдний тип акцентуації. Можуть бути корисні методи навчання, які дозволяють використовувати фантазію та креативність, такі як рольові ігри або творчі завдання.

Також опишемо рекомендації щодо зниження акцентуєваних рис характеру які впливають на навчальну мотивацію.

1. Гіпертимний. Необхідно зберігати реалістичні очікування та не перебільшувати свої досягнення. Важливо визнавати й інших людей та їхні успіхи.

2. Дистимний. Необхідно шукати позитивну зворотню зв'язок та підтримку від оточуючих. Важливо зосередитися на своїх міцних сторонах та розвивати їх.

3. Циклотимний. Необхідно шукати способи для збереження стабільності та постійної мотивації, наприклад, розробляти плани дій на довгострокову перспективу.

4. Астенічний. Необхідно забезпечити достатню кількість відпочинку та фізичної активності, що допоможе підняти рівень енергії та мотивації.

5. Педантичний. Необхідно навчитися приймати свої помилки та недоліки, а також встановлювати реалістичні цілі та очікування. Важливо зосередитися на процесі навчання, а не тільки на результаті.

6. Відчутливий. Необхідно забезпечити сприятливу обстановку для співпраці та емоційного зв'язку, наприклад, шляхом розвитку комунікаційних вмінь та побудови довірливих стосунків з оточуючими.

7. Екстравертний. Необхідно забезпечити достатню кількість соціальної взаємодії та комунікації з оточуючими, наприклад, шляхом участі в групових проектах та заходах.

8. Інтровертний. Необхідно забезпечити можливості для індивідуальної роботи та зосередження, а також навчитися ефективно комунікувати та співпрацювати з іншими людьми.

9. Демонстративний. Необхідно шукати можливості для прояву своїх здібностей та вмінь, а також навчитися цінувати й інших людей та їхні успіхи.

10. Істероїдний. Необхідно навчитися приймати свої помилки та недоліки, а також зосередитися на процесі навчання, а не тільки на результаті. Важливо розвивати реалістичну самооцінку та встановлювати реалістичні цілі.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Характером називають якість людини, яка підсумовує комплекс її індивідуальних властивостей, що проявляються в діяльності, взаємодії та відношенні до себе, до інших, до роботи, та обумовлює певну поведінку в різних ситуаціях. Характер виражається рисами характеру – стійкими формами реагування, поведінки чи відношень.

Характерологічні риси можуть бути різного ступеня виразності, в залежності від цього характер класифікують на середній (нормальний), виражений (акцентуований), або той, що виходить за межі норми (психопатія).

Термін «акцентуація» вперше ввів К. Леонгард. Акцентуацією характеру він називає надмірно суворі індивідуальні особистості, які мають здатність переходити в патологічний стан під впливом несприятливих факторів. Акцентуація – це надмірна вираженість окремих рис характеру, що викликає підвищену вразливість особистості до певного роду впливів і ускладнює її адаптацію в окремих конкретних ситуаціях.

Леонгарду також належить перша спроба класифікації видів акцентуації. Він виділив 12 типів, з яких 6 належить до видів темпераменту (гіпертимний, дистимічний, циклотимічний, тривожний, екзальтований та емотивний типи); 4 до видів характеру (демонстративний тип, педантичний, застрягаючий, збудливий типи); а також екстравертованість та інтровертованість.

Інша відома класифікація належить А. Є. Лічку. Він виділив 11 типів акцентуацій (астеноневротичний, істероїдний, нестійкий, психастенічний, шизоїдний, гіпертимний, епілептоїдний, сенситивний, циклоїдний, лабільний та конформний).

Класифікації Леонгарда та Лічко багато в чому перетинаються, однак К. Леонгард – насамперед психіатр, і його типологія більше наближена не до здорових людей, а до психіатричної практики. А. Є. Лічко, в свою чергу,

описував психічно здорових людей, переважно, юнаків і підлітків, і його типологія більше наближена до психологічної практики.

Процес формування акцентуацій характеру розвивається під впливом багатьох факторів. Серед них: спадковість, недостатня кількість спілкування в підлітковому віці, як з однолітками, так і з батьками, незадоволеність особистих потреб, комплекс неповноцінності, хронічні захворювання нервової системи та соматичні захворювання.

В ході дослідження психологічних особливостей впливу акцентуацій характеру на навчальну мотивацію здобувачів вищої освіти було опитано 30 здобувачів вищої освіти, серед них 20 жінок (66,67 %) та 10 чоловіків (33,33 %). Вік респондентів становив 18- 22 років.

Для дослідження особливостей впливу акцентуацій на навчальну мотивацію здобувачів вищої освіти, використали 4 методики, одна з яких направлена на виявлення типів акцентуацій (Опитувальник Леонгарда-Шмішенка), а три – на мотиваційну сферу («Мотиви вибору професії»; Методика діагностики навчальної мотивації; Вимірювання потреби у досягненні успіхів здобувачів вищої освіти).

Було визначено, що здобувачі вищої освіти з гіпертимном типом акцентуації часто мають високу мотивацію досягнення успіху, прагнуть досягти визнання та поваги від інших людей. Вони також схильні мати сильний мотив престижу та бажання займати високу соціальну позицію. здобувачі вищої освіти з дистимічним типом акцентуацій схильні мати соціальні мотиви діяльності, а також вони характеризуються зниженою потребою в досягненні успіху. У здобувачів вищої освіти з циклотомічним типом було виявлено позитивну кореляцію з мотивами престижу. здобувачі вищої освіти з емотивним типом акцентуацій мають внутрішні індивідуально-значущі мотиви вибору професії, а також зовнішні негативні, це можна пояснити їх підвищеною емоційністю та вразливістю. Також емотивні здобувачі вищої освіти мають сильні комунікативні мотиви навчальної діяльності. Також було визначено, що тривожний тип акцентуації характеру

позитивно корелює з зовнішніми негативними мотивами вибору професії. Здобувачі вищої освіти з педантичним типом акцентуації характеризуються професійними мотивами навчальної діяльності. Особи з демонстративним типом схильні до внутрішніх соціальних мотивів вибору професії, а також мають комунікативні мотиви навчальної діяльності.

Розроблено практичні рекомендації здобувачам вищої освіти щодо того, як підвищити власну навчальну мотивацію: ставити чіткі цілі, прагнути не тільки до ефективності, а й до майстерності, взяти на себе відповідальність за своє навчання, приймати мислення зростання, визначити важливість предмету, уявити своє майбутнє, підтвердити свої особисті цінності. Зазначили рекомендації для кожного типу акцентуацій, які допоможуть їм бути більш мотивованими до навчання.

ВИСНОВКИ

1. Характером називають якість людини, яка підсумовує комплекс її індивідуальних властивостей, що проявляються в діяльності, взаємодії та відношенні до себе, до інших, до роботи, та обумовлює певну поведінку в різних ситуаціях. Характер виражається рисами характеру – стійкими формами реагування, поведінки чи відношень.

Характерологічні риси можуть бути різного ступеня виразності, в залежності від цього характер класифікують на середній (нормальний), виражений (акцентуований), або той, що виходить за межі норми (психопатія).

Термін «акцентуація» вперше ввів К. Леонгард. Акцентуацією характеру він називає надмірно суворі індивідуальні особистості, які мають здатність переходити в патологічний стан під впливом несприятливих факторів. Акцентуація – це надмірна вираженість окремих рис характеру, що викликає підвищену вразливість особистості до певного роду впливів і ускладнює її адаптацію в окремих конкретних ситуаціях.

Леонгарду також належить перша спроба класифікації видів акцентуації. Він виділив 12 типів, з яких 6 належить до видів темпераменту (гіпертимний, дистимічний, циклотимічний, тривожний, екзальтований та емотивний типи); 4 до видів характеру (демонстративний тип, педантичний, застрягаючий, збудливий типи); а також екстравертованість та інтровертованість.

Інша відома класифікація належить А. Є. Лічку. Він виділив 11 типів акцентуацій (астеноневротичний, істероїдний, нестійкий, психастенічний, шизоїдний, гіпертимний, епілептоїдний, сенситивний, циклоїдний, лабільний та конформний).

2. Однією з провідних форм діяльності в студентському віці є процес навчання, який передбачає накопичення нових знань, засвоєння нових умінь і навичок. У зрілому юнацькому віці спостерігаються новоутворення, такі як професійна спрямованість, формування мотивів, цілей, намірів і цінностей,

вироблення власного світогляду та розвиток самосвідомості на новому рівні. Для студентського життя характерне подолання вікової кризи, яка супроводжується процесом отримання дорослої ідентичності та нового сприйняття світу.

Процес формування акцентуацій характеру розвивається під впливом багатьох факторів. Серед них: спадковість, недостатня кількість спілкування в підлітковому віці, як з однолітками, так і з батьками, незадоволеність особистих потреб, комплекс неповноцінності, хронічні захворювання нервової системи та соматичні захворювання.

3. В ході дослідження психологічних особливостей впливу акцентуацій характеру на навчальну мотивацію здобувачів вищої освіти було опитано 30 здобувачів вищої освіти, серед них 20 жінок (66,67 %) та 10 чоловіків (33,33 %). Вік респондентів становив 18- 20 років. Для дослідження особливостей впливу акцентуацій на навчальну мотивацію здобувачів вищої освіти, використали 4 методики, одна з яких направлена на виявлення типів акцентуацій (Опитувальник Леонгарда-Шмішенка), а три – на мотиваційну сферу («Мотиви вибору професії»; Методика діагностики навчальної мотивації; Вимірювання потреби у досягненні успіхів здобувачів вищої освіти).

4. Визначено, що здобувачі вищої освіти з гіпертимном типом акцентуації часто мають високу мотивацію досягнення успіху, прагнуть досягти визнання та поваги від інших людей. Вони також схильні мати сильний мотив престижу та бажання займати високу соціальну позицію. здобувачі вищої освіти з дистимічним типом акцентуацій схильні мати соціальні мотиви діяльності, а також вони характеризуються зниженою потребою в досягненні успіху. У здобувачів вищої освіти з циклотомічним типом було виявлено позитивну кореляцію з мотивами престижу. здобувачі вищої освіти з емотивним типом акцентуацій мають внутрішні індивідуально-значущі мотиви вибору професії, а також зовнішні негативні, це можна пояснити їх підвищеною емоційністю та вразливістю. Також емотивні

здобувачі вищої освіти мають сильні комунікативні мотиви навчальної діяльності. Також було визначено, що тривожний тип акцентуації характеру позитивно корелює з зовнішніми негативними мотивами вибору професії. здобувачі вищої освіти з педантичним типом акцентуації характеризуються професійними мотивами навчальної діяльності. Особи з демонстративним типом схильні до внутрішніх соціальних мотивів вибору професії, а також мають комунікативні мотиви навчальної діяльності.

5. Надано рекомендації здобувачам вищої освіти щодо того, як підвищити власну навчальну мотивацію: ставити чіткі цілі, прагнути не тільки до ефективності, а й до майстерності, взяти на себе відповідальність за своє навчання, приймати мислення зростання, визначити важливість предмету, уявити своє майбутнє, підтвердити свої особисті цінності. Практичні рекомендації стосуються кожного типу акцентуацій характеру, які допоможуть особистості бути більш вмотивованою до навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонова О. Є. Проблема розвитку здібностей та обдарованості у філософсько-педагогічних системах Давнього світу. / О. Є. Антонова // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. праць. — 2004. — № 31. — С. 216-221. .
2. Бабакова В. М. Профорієнтація як один із напрямів на шляху професіоналізації особистості / В. М. Бабакова // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. — 2014. — № 1. — С. 142-149. .
3. Бакаленко О. А. Психологія управління: навч. посібник / Бакаленко О. А. — Харків: ХНУРЕ, 2020. — 120 с. .
4. Барчі Б. В. Особливості формування характеру особистості / Б. В. Барчі, Ю. В. Юхта // Проблеми професійного становлення особистості: збірник тез. — 2018. — С. 91-93. .
5. Бутиліна О. В. Феномен професійної маргінальності студентства: автореф. дис. канд. соціол. наук : 22.00.04 / Бутиліна О. В. — Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2009. — 20 с. .
6. Воронкевич А. В. Акцентуації характеру, їх прояви та психокорекція в підлітковому віці / А. В. Воронкевич // Збірник доповідей Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, присвяченої 125-річчю з Дня народження Жана Піаже. — 2021. — С. 37-40. .
7. Галузьяк В. Психолого-педагогічні характеристики процесу самовизначення в ранньому юнацькому віці / В. Галузьяк, А. Давідчук // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. — 2018. — № 52. — С. 129-133. .
8. Гальченко С. В. Теоретичний аналіз проблеми психологічних особливостей конфліктної поведінки студентів / С. В. Гальченко // Синергетичний підхід до проектування життєвого простору особистості : зб. наук. матеріалів II Міжнарод. наук.-практ. конф. — 2022. — С. 51-54. .

9. Гаркуша І. В. Взаємозв'язок рівнів тривожності та акцентуацій характеру підлітків / І. В. Гаркуша, К. Ю. Батаєва // Наук. журн. ГО «Львівська педагогічна спільнота». — 2015. — № 4. — С. 25-30. .
10. Гарькавець С. О. Психологічна армалогія: визначення предмету дослідження та основних завдань / С. О. Гарькавець // Теоретичні і прикладні проблеми психології. — 2017. — № 3. — С. 75-86. .
11. Гічко Н. Педагогічні погляди Е. Торндайка / Н. Гічко // Народное образование. — 2006. — № 5. — С. 77-81. .
12. Голяткіна М. В. Акцентуації характеру як чинник тривожності старших підлітків / М. В. Голяткіна // Збірка наукових праць студентів – членів проблемних груп Інституту соціології, психології та соціальних комунікацій. — 2013. — № 6. — С. 52-58. .
13. Гошовська Д. Т. Діагностична (виробнича) практика: методичні рекомендації для студентів факультету психології та соціології / Гошовська Д. Т. — Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, кафедра педагогічної та вікової психології, 2020. — 62 с. .
14. Грень Л. М. Розвиток мотиваційної сфери студентів як основа досягнення успіху в майбутній професійній діяльності / Л. М. Грень // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. — 2010. — № 28-29. — 6 с. .
15. Гріньова О.М. Взаємозв'язок темпераменту і характеру як психологічна проблема / О. М. Гріньова // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки. - 2012. - № 38. - С. 3-10. .
16. Дегтяренко Т. В. Онтологія визначення основних властивостей нервової системи людини в концепті розробки проблеми індивідуальності / Т. В. Дегтяренко // Український журнал медицини, біології та спорту. — 2018. — № 3(5). — С. 266-274. .
17. Дербеньова А. Г. Усе про мотивацію / Дербеньова А. Г. — Харків: Вид. група «Основа», 2012. — 207 с. .

18. Докучина Т. О. Мотивація навчання як запорука стимулювання учнів до досягнення успіху / Т. О. Докучина // Педагогічна освіта: теорія і практика. — 2011. — № 8. — Р. 32-37. .

19. Електронний опитувальник «Потреба в досягненні [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ni.biz.ua/9/9_17/9_174071_oprosnik-potrebnost-v-dostizhenii-yum-orlova.html

20. Євдокімова О. О. Соціально-психологічні особливості студентського віку та їх урахування в системі психологічного супроводу / О. О. Євдокімова // Наука і освіта. — 2009. — № 1/2. — С. 52-57. .

21. Єлесіна М. О. Теоретичний аналіз проблеми впливу індивідуально-типологічних особливостей особистості на ефективність діяльності / М. О. Єлесіна // Психологія та соціальна робота. — 2020. — № 2 (52). — С. 39-53. .

22. Єфіменко С. Психологічні особливості студентського віку / С. Єфіменко // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки. — 2012. — № 103. — С. 140-149. .

23. Іванова О. В. Специфіка сформованості смисложиттєвих орієнтацій в юнацькому віці / О. В. Іванова // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. — 2015. — № 3. — С. 60-67. .

24. Івченко О. А. Організаційно-педагогічні умови ефективної взаємодії школи і сім'ї у вихованні учнів молодшого шкільного віку / О. А. Івченко // Вісник студентського наукового товариства. — 2016. — № 15. — С. 184-189. .

25. Кемінь Г. М. Мотивація як важливий компонент у процесі навчання іноземної мови / Г. М. Кемінь, І. В. Волошанська // Педагогіка. Проблематика, наработки, инновации, практика, теория. 2015. — Р. 44-47. .

26. Колот А. М. Мотивація персоналу: Підручник / Колот А. М. — К.:КНЕУ, 2002. — 337 с. .

27. Корнят В. С. Робочий зошит для практичних занять з курсу «Основи психодіагностики та психокорекції» для студентів спеціальності «Соціальна

педагогіка» / В. С. Корнят, О. М. Цимбала. — Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2016. — 103 с. .

28. Коширець В. В. Психологічні особливості формування особистісного простору студентської молоді: дис. канд. психол. наук : 19.00.07 / Коширець В. В. — Луцьк: Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки, 2014. — 241 с. .

29. Левченко Т. І. Мотивація суб'єкта в різних видах діяльності: Монографія / Левченко Т. І. — Вінниця: Нова Книга, 2011. — 448 с. .

30. Ніколаєнко С. О. Психологія та педагогіка: курс лекцій / С. О. Ніколаєнко, С. І. Ніколаєнко. — Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. — 171 с.

31. Овчарова Р. В. Методика «Мотиви вибору професії» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://psiukrearth.ru/psihologichni-testi-ta-igri/7808-motivi-viboru-profesii-r-v-ovcharova.html>

32. Особливості методики «Мотиви вибору професії» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mydocx.ru/4-70783.html>

33. Опитувальник Шмішека [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://psychologis.com.ua/oprosnik_shmisheka.htm .

34. Основи психології [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://allreferat.com.ua/uk/psuhologiya/kontrolnaya/4958/page/2> .

35. Павленко С. В. Психолого-педагогічні умови розвитку творчої обдарованості студентів у вищій школі / С. В. Павленко // Філософсько-гуманітарні читання: Збірка наукових праць. — 2016. — С. 252-255. .

36. Павлик Н. В. Динаміка гармонійності характеру студентів духовного та світського навчальних закладів / Н. В. Павлик // Наука і суспільство. — 2013. — № 11. — С. 28-39. .

37. Павлик Н. В. Психодіагностика особливостей характеру майбутнього педагога: метод. рек. / Павлик Н. В. — К.: Логос, 2013. — 48 с. .

38. Павлик Н. В. Психологічні критерії гармонійності характеру особистості в юнацькому віці / Н. В. Павлик // Ринок праці та зайнятість населення. — 2013. — № 2. — С. 46-50. .

39. Павлик Н. В. Характер як передумова духовної культури особистості / Н. В. Павлик // Розвиток духовної культури педагогічного персоналу. — 2012. — С. 27-38. .

40. Полілуєва І. В. Емоційно-вольова регуляція діяльності у підлітковому віці / І. В. Полілуєва // Вісник ХНПУ імені Г Сковороди" Психологія". - 2018. - № 55. - С. 211-219. .

41. Прокопович Т. А. Емоційна стабільність як умова прояву соціальної адаптованості художньо обдарованої особистості : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Т. А. Прокопович. — Луцьк, 2015. — 208 с. .

42. Рибалка В. В. Психологія та педагогіка праці особистості : від обдарованості дитини до майстерності дорослого : посіб. / Рибалка В. В. — К. : Інститут обдарованої дитини, 2014. — 220 с. .

43. Руденко Ю. А. Психолого-педагогічні умови розвитку професійних здібностей майбутніх педагогів ЗДО в умовах державного освітнього стандарту / Ю. А. Руденко, І. М. Непомняща, А. І. Просенюк // Інноваційна педагогіка. — 2021. — № 32(1). — С. 146-148. .

44. Савчин М. В. Проблема характеру в контексті духовної парадигми психології / М. В. Савчин // Психологія особистості. — 2017. — № 8(1). — С. 36-43. .

45. Середа І. В. Культура самовиховання особистості / І. В. Середа // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. - 2010. - С. 174-180. .

46. Соколова С. В. Психологічна структура особистості майбутніх інженерів-педагогів у процесі формування правової культури / С. В. Соколова, Л. С. Костіна // Психолого-педагогічні науки. — 2020. — № 2. — С.88-94. .

47. Ставицька С. О. Психологія розвитку та вікова психологія / Ставицька С. О. — Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. — 95 с.

48. Тепла Т. О. Мотивація навчальної діяльності, як основний важіль впливу на підвищення рівня академічної успішності студентів стоматологічного профілю з дисципліни «терапевтична стоматологія» / Т. О. Тепла, М. М. Шінкарук-Диковицька, С. В. Дмитренко та ін. // Вісник Вінницького національного медичного університету. — 2018. — № 22(4). — С. 702-706. .

49. Тест-опитувальник для вимірювання потреби в досягненнях [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://um.co.ua/11/11-2/11-27222.html> .

50. Федик О. Здібності як об'єкт психологічного аналізу / О. Федик // Психологія і суспільство. — 2002. — № 1(7). — С. 28-34. .

51. Чебикін О. Я. Становлення емоційної зрілості особистості: монографія / О. Я. Чебикін, І. Г. Павлова. — Одеса : ПНЦ АПН України, 2009. — 238 с. .

52. Черниш, М. О. Погляд вітчизняних учених на структуру характеру особистості / М. О. Черниш // Освіта та розвиток обдарованої особистості. — 2013. — № 8-9(15-16). — С. 50-52. .

53. Шанскова Т. І. Мотиваційна орієнтація студентів гуманітарних спеціальностей щодо здобуття другої вищої освіти / Т. І. Шанскова // Педагогічний процес: теорія і практика: Збірник наукових праць. — 2010. — № 2(3). — С. 258-266. .

54. Штих І. І. Психологічні чинники акцентуації характеру у підлітків / І. І. Штих, Б. В. Попович // Науковий вісник Мукачівського державного університету. — 2015. — №18 (13). — С. 62-66. .

55. Як і коли відбувається формування характеру у дітей [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mzosh19.org.ua/134086/kak-i-kogda-proishodit-formirovanie-haraktera-u-deteiy/amp/> .

56. Astin A. W. Student involvement: A developmental theory for higher education / A. W. Astin // Journal of college student personnel. — 1984. — № 25(4). — P. 297-308. .

57. Beljaew W. N. Importance of «accentuation» for diagnostics in practical medicine / W. N. Beljaew // *Psychiatrie, Neurologie, und Medizinische Psychologie*. — 1979. — № 31(6). — 329-334. .

58. Guthrie J. T. Motivating struggling readers in middle school through an engagement model of classroom practice / J. T. Guthrie, M. H. Davis // *Reading & writing quarterly*. — 2003. — № 19(1). — P. 59-85. .

59. Haggis T. Meaning, identity and ‘motivation’: expanding what matters in understanding learning in higher education? / T. Haggis // *Studies in Higher Education*. — 2004. — № 29(3). — P. 335-352. .

60. Husman J. The role of the future in student motivation / J. Husman, W. Lens // *Educational psychologist*. — 1999. — № 34(2). — P. 113-125. .

61. Lazowski R. A. Motivation interventions in education: A meta-analytic review / R. A. Lazowski, C. S. Hulleman // *Review of Educational research*. — 2016. — №86(2). — P. 602-640. .

62. Nelson R. M. Achievement motivation in adolescents: The role of peer climate and best friends / R. M. Nelson, T. K. DeBacker // *The journal of experimental education*. — 2008. — № 76(2). — P. 170-189. .

63. Oros V. N. Psychological features of the interaction with characteristic accreditation and reaction to fraudation in departmental supervisors / V. N. Oros // *Psychological Prospects Journal*. — 2013. — № 21. — P. 176-184. .

64. Oyserman D. Identity-based motivation: Core process and intervention examples / D. Oyserman // *Motivational Interventions*. — 2014. — № 18. — P. 213-242. .

65. Patall E. A. The effects of choice on intrinsic motivation and related outcomes: A meta-analysis of research findings / E. A. Patall, H. Cooper, J. C. Robinson // *Psychological Bulletin*. — 2008. — № 134(2). — P. 270-300. .

66. Personality accentuation and its types. Classification, formation factors and treatment for character accentuation [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://ik-ptz.ru/en/fizika/akcentuaciya-lichnosti-i-ee-vidy-klassifikaciya-factory.html> .

67. Spranger E. Types of men. The psychology and ethics of personality / Spranger E. — N. Y.: Niemeyer, 1928. — 418 p. .

68. Tuckman B. W. The effect of learning and motivation strategies training on college students' achievement / B. W. Tuckman // Journal of college student development. — 2003. — № 44(3). — P. 430-437. .

69. Williams K. Five key ingredients for improving motivation / K. Williams, C. Williams // Research in Higher Education Journal. — 2011. — 24 p. .

Опитувальник Леонгарда-Шмішека

Інструкція: Вам пропонується відповісти на 88 питань, що стосуються різних сторін вашої особи. Поряд із номером питання поставте знак «+» (так), якщо згодні, або «-» (ні), якщо не згодні. Відповідайте швидко, довго не замислюйтесь

Тестовий матеріал:

1. Чи є ваш настрій загалом веселим і безтурботним?
2. Чи сприйнятливий ви до образ?
3. Чи траплялося вам іноді швидко заплакати?
4. Чи завжди ви вважаєте себе правим у тій справі, яку робите, і ви не заспокоїтеся, доки не переконаєтесь у цьому?
5. Чи вважаєте ви себе сміливішим, ніж у дитячому віці?
6. Чи може ваш настрій змінюватися від глибокої радості до печалі?
7. Чи знаходитеся ви в компанії в центрі уваги?
8. Чи бувають у вас дні, коли ви без достатніх підстав перебуваєте в похмурому та дратівливому настрої і ні з ким не хочете розмовляти?
9. Чи серйозна ви людина?
10. Чи можете ви надихнутися?
11. Чи підприємливі ви?
12. Чи швидко ви забуваєте, якщо вас хтось образить?
13. Чи м'якосерда ви людина?
14. Чи намагаєтесь ви перевірити після того, як опустили листа в поштову скриньку, чи не залишилося воно висіти в прорізі?
15. Чи завжди ви намагаєтесь бути сумлінним у роботі?
16. Чи відчували ви в дитинстві страх перед грозою чи собаками?
17. Чи вважаєте ви інших людей недостатньо вимогливими один до одного?
18. Чи сильно залежить ваш настрій від життєвих подій та переживань?
19. Чи завжди ви прямодушні зі своїми знайомими?
20. Чи часто ваш настрій буває пригніченим?
21. Чи був у вас раніше істеричний напад чи виснаження нервової системи?
22. Чи схильні ви до станів сильного внутрішнього занепокоєння чи пристрасного прагнення?
23. Чи важко вам тривалий час просидіти на стільці?
24. Чи боретесь ви за свої інтереси, якщо хтось чинить з вами несправедливо?
25. Чи змогли б ви вбити людину?
26. Чи сильно вам заважає косо висить гардина або нерівно настелена скатертина настільки, що вам хочеться негайно усунути ці недоліки?
27. Чи відчували ви в дитинстві страх, коли залишалися одні в квартирі?
28. Чи часто у вас без причини змінюється настрій?
29. Чи завжди ви старанно ставитеся до своєї діяльності?
30. Чи швидко ви можете розгніватися?
31. Чи можете ви бути веселим безшабашно?

Продовження Додатку А

32. Чи можете ви іноді цілком перейнятися почуттям радості?
33. Чи підходите ви для проведення розважальних заходів?
34. Чи ви зазвичай висловлюєте людям свою відверту думку з того чи іншого питання?
35. Чи впливає на вас вид крові?
36. Чи охоче ви займаєтесь діяльністю, пов'язаною з великою відповідальністю?
37. Чи схильні ви заступитися за людину, з якою вчинили несправедливо?
38. Чи важко вам входити до темного підвалу?
39. Чи виконуєте ви кропітку чорну роботу так само повільно та ретельно, як і улюблену вами справу?
40. Чи є ви товариською людиною?
41. Чи охоче ви декламували у школі вірші?
42. Чи тікали ви дитиною з дому?
43. Чи важко ви сприймаєте життя?
44. Чи були у вас конфлікти та неприємності, які так виснажували вам нерви, що ви не виходили на роботу?
45. Чи можна сказати, що ви при невдачах не втрачаєте почуття гумору?
46. Чи зробите ви першим крок до примирення, якщо вас хтось образить?
47. Чи любите ви тварин?
48. Чи підете ви з роботи чи з дому, якщо у вас там щось гаразд?
49. Чи мучать вас невизначені думки, що з вами чи вашими родичами трапиться якась нещастя?
50. Чи вважаєте ви, що настрої залежить від погоди?
51. Чи ускладнить вас виступити на сцені перед великою кількістю глядачів?
52. Чи можете ви вийти з себе і дати волю рукам, якщо вас хтось навмисне грубо розсердить?
53. Чи багато ви спілкуєтесь?
54. Якщо ви будете чимось розчаровані, чи прийдете у розпач?
55. Чи подобається вам робота організаторського характеру?
56. Чи вперто ви прагнете своєї мети, навіть якщо на шляху зустрічається багато перешкод?
57. Чи може вас так захопити фільм, що сльози виступлять на очах?
58. Чи важко вам заснути, якщо ви цілий день розмірковували над своїм майбутнім чи якоюсь проблемою?
59. Чи доводилося вам у шкільні роки користуватися підказками чи списувати у товаришів домашнє завдання?
60. Чи важко вам піти вночі на цвинтар?
61. Чи стежите ви з великою увагою, щоб кожна річ у будинку лежала на своєму місці?
62. Чи доводилося вам лягти спати в хорошому настрої, а прокинутися в пригніченому і кілька годин залишатися в ньому?
63. Чи можете ви легко пристосуватися до нової ситуації?
64. Чи є у вас схильність до головного болю?
65. Чи часто ви смієтесь?
66. Чи можете ви бути привітними з людьми, не відкриваючи свого істинного ставлення до них?
67. Чи можна вас назвати жвавою та жвавою людиною?
68. Чи сильно ви страждаєте через несправедливість?
69. Чи можна вас назвати пристрасним любителем природи?

Продовження Додатку А

70. Чи є у вас звичка перевіряти перед сном або перед тим, як піти, чи вимкнено газ і світло, чи закриті двері?

71. Чи полохливі ви? (тобто боязкі)

72. Чи буває, що ви почуваетесь на сьомому небі, хоч об'єктивних причин для цього немає?

73. Чи охоче ви брали участь у юності у гуртках художньої самодіяльності, у театральному гуртку?

74. Чи тягне вас іноді дивитися в далечінь?

75. Чи дивитесь ви на майбутнє песимістично?

76. Чи може ваш настрій змінитись від найвищої радості до глибокої туги за короткий період часу?

77. Чи легко піднімається ваш настрій у дружній компанії?

78. Чи переносите ви злість тривалий час?

79. Чи сильно ви переживаєте, якщо горе трапилося в іншої людини?

80. Чи була у вас у школі звичка переписувати аркуш у зошиті, якщо ви поставили на нього ляпку?

81. Чи можна сказати, що ви більш недовірливі та обережні, ніж довірливі?

82. Чи часто ви бачите страшні сни?

83. Чи виникала у вас думка проти волі кинутися з вікна, під поїзд, що наближається?

84. Чи стаєте ви радісним у веселому оточенні?

85. Чи легко ви можете відволіктися від обтяжливих питань і не думати про них?

86. Чи важко вам стримати себе, якщо ви розлютитесь?

87. Чи волієте ви мовчати (так), чи ви балакучі (ні)?

88. Чи могли б ви, якщо довелось б брати участь у театральній виставі, з повним проникненням і перетворенням увійти в роль і забути про себе справжнього?

Таблиця А.1

Ключ:

Шкала опитувальника	Відповіді «так»	Відповіді «ні»	Коефіцієнт
Гіпертимність (Г)	1, 11, 23, 33, 45, 55, 67, 77		3
Дистимність (Д)	9, 21, 43, 74, 87	31, 53, 65	3
Циклотимність (Ц)	6, 18, 28, 40, 50, 62, 72, 84		3
Збудливість (Зб)	, 20, 30, 42, 52, 64, 75, 86		3
Застрягання (За)	2, 15, 24, 34, 37, 56, 68, 78, 81	12, 46, 59	2
Емотивність (Ем)	3, 13, 35, 47, 57, 69, 79	25	3
Екзальтованість (Ек)	10, 32, 54, 76		6
Тривожність (Т)	6, 27, 38, 49, 60, 71, 82	5	3
Педантичність (П)	4, 14, 17, 26, 36, 48, 58, 61, 70, 80, 83	39	2
Демонстративність (Де)	7, 19, 22, 29, 41, 44, 63, 66, 73, 85, 88	51	2

Додаток Б

«Мотиви вибору професії» (Р.В. Овчарова)

Інструкція: нижче наведені твердження, що характеризують будь-яку професію. Прочитайте та оцініть, наскільки кожне з них вплинуло на ваш вибір професії:

«дуже сильно вплинуло» – 5 балів;

«сильно вплинуло» – 4 бали;

«середньо вплинуло» – 3 бали;

«слабко вплинуло» – 2 бали;

«не вплинуло» - 1 бал.

Таблиця Б.1

Тестовий матеріал:

№	Твердження	оцінка
1	Потребує спілкування з різними людьми	
2	Подобається батькам	
3	Припускає високе почуття відповідальності	
4	Потребує переїзду на нове місце проживання	
5	Відповідає моїм здібностям	
6	Дозволяє обмежитися наявним обладнанням	
7	Дає можливість приносити користь людям	
8	Сприяє розумовому та фізичному розвитку	
9	Є високооплачуваною	
10	Дозволяє працювати близько від дому	
11	Є престижною	
12	Дає можливості для зростання професійної майстерності	
13	Єдино можлива в обставинах, що склалися	
14	Дозволяє реалізувати здібності до керівної роботи	
15	Є привабливою	
16	Близька до улюбленого шкільного предмета	
17	Дозволяє одразу отримати хороший результат праці для інших	
18	Обрана моїми друзями	
19	Дозволяє використовувати професійні вміння поза роботою	
20	Дає великі можливості виявити творчість	

Продовження Додатку Б

Ключ:

Внутрішні індивідуально значимі мотиви: 1, 5, 8, 15, 20.

Внутрішні соціально значимі мотиви: 3, 7, 12, 14, 17.

Зовнішні позитивні мотиви: 4, 9, 10, 16, 19.

Зовнішні негативні мотиви: 2, 6, 11, 13, 18.

Додаток В**Методика для діагностики навчальної мотивації студентів (А. А. Реан і
В. А. Якунін, модифікація Н. Ц. Бадмасвої)****Інструкція до тесту**

Оцініть за 5-бальною системою наведені мотиви навчальної діяльності за значимістю для вас: 1 бал відповідає мінімальній значущості мотиву, 5 балів – максимальній.

ТЕСТ

1. Навчаюсь, бо мені подобається обрана професія.
2. Щоб забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності.
3. Хочу стати спеціалістом.
4. Щоб дати відповіді на актуальні питання, що відносяться до сфери майбутньої професійної діяльності.
5. Хочу повною мірою використовувати наявні у мене задатки, здібності і схильності до обраної професії.
6. Щоб не відставати від друзів.
7. Щоб працювати з людьми, треба мати глибокі і всебічні знання.
8. Тому що хочу бути в числі кращих студентів.
9. Тому що хочу, щоб наша навчальна група стала кращою в Інституті.
10. Щоб заводити знайомства і спілкуватися з цікавими людьми.
11. Тому що отримані знання дозволять мені домогтися всього необхідного.
12. Необхідно закінчити інститут, щоб у знайомих не змінилася думка про мене, як здатному, перспективному людині.
13. Щоб уникнути засудження та покарання за погане навчання.
14. Хочу бути шанованою людиною навчального колективу.
15. Не хочу відставати від однокурсників, не бажаю опинитися серед відстаючих.
16. Тому що від успіхів у навчанні залежить рівень моєї матеріальної забезпеченості в майбутньому.
17. Успішно вчитися, складати іспити на «4» і «5».
18. Просто подобається вчитися.
19. Потрапивши в Інститут, змушений вчитися, щоб закінчити його.
20. Бути постійно готовим до чергових занять.

Продовження Додатку В

21. Успішно продовжити навчання на наступних курсах, щоб дати відповіді на конкретні навчальні питання.
22. Щоб придбати глибокі і міцні знання.
23. Тому що в майбутньому думаю зайнятися науковою діяльністю за фахом.
24. Будь-які знання знадобляться в майбутній професії.
25. Тому що хочу принести більше користі суспільству.
26. Стати висококваліфікованим фахівцем.
27. Щоб дізнаватися нове, займатися творчою діяльністю.
28. Щоб дати відповіді на проблеми розвитку суспільства, життєдіяльності людей.
29. Бути на хорошому рахунку у викладачів.
30. Домогтися схвалення батьків і оточуючих.
31. Вчуся заради виконання обов'язку перед батьками, школою.
32. Тому що знання дають мені впевненість у собі.
33. Тому що від успіхів у навчанні залежить моє майбутнє службове становище.
34. Хочу отримати диплом з хорошими оцінками, щоб мати перевагу перед іншими.

Обробка та інтерпретація результатів тесту

Шкала 1. Комунікативні мотиви: 7, 10, 14, 32.

Школа 2. Мотиви уникнення: 6, 12, 13, 15, 19.

Школа 3. Мотиви престижу: 8, 9, 29, 30, 34.

Школа 4. Професійні мотиви: 1, 2, 3, 4, 5, 26.

Школа 5. Мотиви творчої самореалізації: 27, 28.

Школа 6. Навчально-пізнавальні мотиви: 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24.

Школа 7. Соціальні мотиви: 11, 16, 25, 31, 33.

При обробці результатів тестування необхідно підрахувати середній показник по кожній шкалі опитувальника.

Вимірювання потреби у досягненні успіхів здобувачів вищої освіти (Ю.

М. Орлов)

Інструкція: Вам пропонується низка тверджень. Якщо Ви згодні з висловом, то поруч із його номером напишіть "так" або поставте знак «+», якщо не згодні напишуть "ні" або поставте знак «-».

Тестовий матеріал:

1. Думаю, що успіх у житті швидше залежить від випадку, ніж від розрахунку.
2. Якщо я втрачу улюбленого заняття, життя для мене втратить всякий сенс.
3. Для мене у будь-якій справі важливіше не його виконання, а кінцевий результат.
4. Вважаю, що люди більше страждають від невдач на роботі, ніж від поганих взаємин із близькими.
5. На мою думку, більшість людей живуть далекими цілями, а не близькими.
6. У житті я мав більше успіхів, ніж невдач.
7. Емоційні люди мені подобаються більше, ніж діяльні.
8. Навіть у звичайній роботі я намагаюся вдосконалити деякі її елементи.
9. Поглинений думками про успіх, я можу забути про запобіжні заходи.
10. Думаю, що в моїх невдачах винні, скоріше, обставини, ніж я сам.
11. Терпіння в мені більше, ніж здібностей.
12. Мої батьки надто суворо контролювали мене.
13. Лінь, а не сумнів в успіху, змушує мене часто відмовлятися від своїх намірів.
14. Думаю, що я впевнена в собі людина.
15. Задля успіху я можу ризикнути, навіть якщо шанси невеликі.
16. Я старанна людина.
17. Коли все йде гладко, моя енергія посилюється.
18. Якби я був журналістом, я писав би, скоріше, про оригінальні винаходи людей, ніж про події.
19. Мої близькі зазвичай не поділяють моїх планів.
20. Рівень моїх вимог до життя є нижчим, ніж у моїх товаришів.
21. Мені здається, що наполегливості в мені більше, ніж здібностей.
22. Я міг би досягти більшого, звільнившись від поточних справ.

Ключ:

Продовження Додатку Г

відповіді «Так» («+») на запитання: 2, 6, 7, 8, 13, 15, 17, 18, 20, 21, 22

відповіді «Ні» («-») на запитання: 1, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 19.

За кожну відповідь, що збігається з ключем ставиться 1 бал, відповіді підсумовуються.

Додаток Д
Таблиця Д.1

Результати опитування здобувачів вищої освіти

	Леонгарда-Шмішенка										Мотиви (Овчарова)				Мотивація (Реан, Якунін)						Потреба в успіху	
	Г	Д	Ц	Зб	За	Ем	Ек	Т	П	Де	ВІЗМ	ВСЗМ	ЗПМ	ЗНМ	комун	УНИН	прест	профес	твор сам	нав-пізн		соціа
1	21	6	9	6	6	9	12	9	14	20	22	16	17	13	2,5	1,6	2,2	3,83	4	3,29	2	14
2	12	15	21	12	16	21	24	18	16	10	14	20	14	12	2,5	1,4	1,8	4,5	5	4	3,6	10
3	3	15	9	3	10	12	12	3	14	8	18	14	14	11	3,5	1,6	2,6	3,83	4	3,14	3	13
4	18	6	12	12	8	18	12	12	14	16	17	13	14	12	4	2,2	3,4	4,6	2,5	4	3,2	13
5	9	9	12	12	14	18	12	18	14	10	13	12	15	6	2,5	2	1,6	2,29	1,5	1,86	1,8	11
6	0	6	18	15	10	15	18	6	16	8	17	15	14	7	2,75	2	1,6	5	3	3	3,2	7
7	9	12	9	6	18	21	12	15	16	12	16	18	12	12	3,6	2	3,2	3,83	2,5	3	3,8	13
8	12	21	18	18	18	9	18	21	16	14	18	19	17	16	3,75	1,6	2,6	4	3,5	3,43	3	7
9	3	12	15	9	18	24	12	21	20	12	22	15	18	7	5	1,4	3,8	4,83	4,5	4,29	4,4	13
10	15	18	9	0	8	9	12	6	10	14	20	15	15	5	2,75	1,6	2,6	4,83	4	3,71	4,2	11
11	13	17	14	22	4	15	10	14	20	22	16	18	16	15	5	2,8	2,8	4,67	4,5	1,00	2	9
12	20	2	18	7	19	9	11	8	7	18	9	21	10	7	4,25	5	4,6	1,83	2	4,57	4	19
13	15	6	10	9	5	22	15	20	6	18	18	16	9	15	3,75	2,4	3,2	3,83	5	3,29	4,6	20
14	7	17	1	24	13	3	17	6	4	4	8	5	5	4	1	5	1,2	1,33	2	3,43	4,6	8
15	23	20	21	1	18	18	12	18	17	11	19	10	12	18	2	1	4,6	2,50	2	3,29	3,6	10
16	19	15	12	22	19	11	12	2	21	8	14	6	13	12	1,5	2,4	2,8	3,83	3,5	1,86	4,2	19
17	1	22	1	5	18	9	8	13	15	21	15	19	8	5	4,25	2,8	2	2,33	4	2,57	4,8	6
18	3	12	3	2	12	9	7	8	11	8	6	7	22	5	1,25	5	1,8	2,00	2	2,86	4,4	7
19	4	20	7	9	19	3	13	13	0	8	14	13	11	10	1,5	2,2	2,2	3,83	1,5	3,00	4,4	8
20	15	1	4	23	21	24	7	23	3	23	20	17	9	19	4	2,8	1,2	1,50	5	3,14	1,2	16
21	15	10	4	22	7	5	21	13	4	11	10	14	19	10	2	3,6	3,4	1,33	1,5	3,29	3,4	10
22	2	21	14	12	12	8	13	10	1	13	7	11	17	13	2,75	1,8	2	1,83	1,5	3,00	2,2	6
23	5	18	23	15	5	5	1	1	13	5	15	6	8	5	2,25	2	2,2	4,50	5	1,71	4,6	4
24	16	8	16	13	2	13	11	15	22	5	13	12	9	15	2,5	4,8	2	5,00	3	2,43	3,2	12
25	9	19	11	21	18	11	10	11	19	22	10	14	6	10	3,25	3,6	2,2	4,50	4	2,14	4,4	13
26	13	5	19	22	23	5	22	9	20	10	8	22	6	7	1	1,2	4,6	4,83	1,5	2,14	2	15
27	14	2	15	21	15	15	0	8	14	12	15	16	17	12	4	3,8	3,6	2,67	1,5	1,71	1,2	13
28	6	7	4	24	16	4	24	8	15	23	9	20	21	11	2,5	4,8	1,2	4,50	4	3,57	1,4	8
29	14	11	18	22	0	23	15	22	15	5	22	16	21	20	2,75	4,6	3,2	3,83	2,5	4,29	2,2	12
30	18	6	23	23	19	16	21	15	8	6	20	13	21	14	2,75	4	4,6	3,00	5	1,00	1,2	15

Додаток Е

**ПРОТОКОЛ ЗА МЕТОДИКОЮ " МЕТОДИКА ДЛЯ ДІАГНОСТИКИ
НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ (А. О. РЕАН І В. А. ЯКУНІН,
МОДИФІКАЦІЯ Н. Ц. БАДМАЄВОЇ)"**

Респондент: Анастасія С.

Вік: 20

Експериментатор: Продан Аліна Василівна

Відповіді респондента

1	2	10	5	19	4	28	1
2	2	11	1	20	1	29	2
3	5	12	1	21	4	30	3
4	5	13	1	22	5	31	1
5	5	14	3	23	1	32	5
6	1	15	3	24	4	33	4
7	5	16	5	25	4	34	5
8	5	17	5	26	4		
9	1	18	1	27	4		

Обробка та інтерпретація

Ключ:

Шкала 1. Комунікативні мотиви: 7, 10, 14, 32.

Школа 2. Мотиви уникнення: 6, 12, 13, 15, 19.

Школа 3. Мотиви престижу: 8, 9, 29, 30, 34.

Школа 4. Професійні мотиви: 1, 2, 3, 4, 5, 26.

Школа 5. Мотиви творчої самореалізації: 27, 28.

Школа 6. Навчально-пізнавальні мотиви: 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24.

Школа 7. Соціальні мотиви: 11, 16, 25, 31, 33.

Продовження Додатку Е

При обробці результатів тестування необхідно підрахувати середній показник по кожній шкалі опитувальника.

Комунікативні мотиви–3,6

Мотиви уникнення–2

Мотиви престижу–3,2

Професійні мотиви–3,8

Мотиви творчої самореалізації–3

Навчально-пізнавальні мотиви–2,5

Соціальні мотиви–3,8

Висновок

Методика показала, що у респондента переважають комунікативні, професійні та соціальні мотиви. Це свідчить про те, що здобувач вищої освіти має бажання спілкуватися, отримати корисну професійну освіту та забезпечити себе майбутньою кар'єрою. Однак, низький рівень навчально-пізнавальних мотивів та мотивів уникнення можуть свідчити про недостатню зацікавленість студента у навчальному процесі та бажання уникати складнощів. Рекомендації для покращення навчальної мотивації студента можуть бути спрямовані на збільшення зацікавленості у навчальному процесі та встановлення позитивного ставлення до навчання.

**ПРОТОКОЛ ЗА МЕТОДИКОЮ " МЕТОДИКА ДЛЯ ДІАГНОСТИКИ
НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ (А. А. РЕАН І В. А. ЯКУНІН,
МОДИФІКАЦІЯ Н. Ц. БАДМАЄВОЇ)"**

Респондент: Анастасія Ш.

Вік: 21

Експериментатор: Продан Аліна Василівна

Відповіді респондента

1. 4	10.3	19.2	28.3
2. 4	11.3	20.1	29.2
3. 4	12.2	21.3	30.1
4. 3	13.1	22.4	31.4
5. 5	14.4	23.4	32.4
6. 1	15.2	24.5	33.3
7. 4	16.4	25.4	34.4
8. 3	17.4	26.4	
9. 2	18.3	27.5	

Обробка та інтерпретація

Ключ:

Шкала 1. Комунікативні мотиви: 7, 10, 14, 32.

Школа 2. Мотиви уникнення: 6, 12, 13, 15, 19.

Школа 3. Мотиви престижу: 8, 9, 29, 30, 34.

Школа 4. Професійні мотиви: 1, 2, 3, 4, 5, 26.

Школа 5. Мотиви творчої самореалізації: 27, 28.

Школа 6. Навчально-пізнавальні мотиви: 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24.

Школа 7. Соціальні мотиви: 11, 16, 25, 31, 33.

Продовження Додатку Є

При обробці результатів тестування необхідно підрахувати середній показник по кожній шкалі опитувальника.

Комунікативні мотиви–3,75

Мотиви уникнення–1,6

Мотиви престижу–2,6

Професійні мотиви–4

Мотиви творчої самореалізації–3,5

Навчально-пізнавальні мотиви–3,43

Соціальні мотиви–3

Висновок

Методика показала, що у респондента переважає професійний мотив. Мотив творчої самореалізації та навчально-пізнавальні мотиви мають приблизно однакові бали. Це свідчить про те, що респондент має потенціал для розвитку в області своєї професії, а також для саморозвитку та поглиблення знань. Рекомендації можуть бути спрямовані на підтримку і розвиток професійного мотиву, а також на стимулювання інтересу до творчої самореалізації та навчально-пізнавальних процесів. Для цього можна запропонувати додаткові навчальні матеріали, професійні практики, участь у конференціях та семінарах, а також інші заходи, які сприятимуть розвитку мотивації та позитивного ставлення до навчання.

**ПРОТОКОЛ ЗА МЕТОДИКОЮ " МЕТОДИКА ДЛЯ ДІАГНОСТИКИ
НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ (А. А. РЕАН І В. А. ЯКУНІН,
МОДИФІКАЦІЯ Н. Ц. БАДМАЄВОЇ)"**

Респондент: Анна М.

Вік: 20

Експериментатор: Продан Аліна Василівна

Відповіді			
1. 5	10.5	19.3	28.4
2. 5	11.5	20.1	29.5
3. 5	12.1	21.4	30.2
4. 5	13.1	22.5	31.2
5. 5	14.5	23.5	32.5
6. 1	15.1	24.5	33.5
7. 5	16.5	25.5	34.5
8. 4	17.5	26.5	
9. 3	18.5	27.4	

Обробка та інтерпретація

Ключ:

Шкала 1. Комунікативні мотиви: 7, 10, 14, 32.

Школа 2. Мотиви уникнення: 6, 12, 13, 15, 19.

Школа 3. Мотиви престижу: 8, 9, 29, 30, 34.

Школа 4. Професійні мотиви: 1, 2, 3, 4, 5, 26.

Школа 5. Мотиви творчої самореалізації: 27, 28.

Школа 6. Навчально-пізнавальні мотиви: 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24.

Школа 7. Соціальні мотиви: 11, 16, 25, 31, 33.

Продовження Додатку Ж

При обробці результатів тестування необхідно підрахувати середній показник по кожній шкалі опитувальника.

Комунікативні мотиви–5

Мотиви уникнення–1,4

Мотиви престижу–3,8

Професійні мотиви–4,83

Мотиви творчої самореалізації–4,5

Навчально-пізнавальні мотиви–4,29

Соціальні мотиви–4,4

Висновок

Методика показала, що у респондента високі показники по всім шкалам, окрім мотива уникнення. Це свідчить про те, що здобувач вищої освіти має високу мотивацію до навчання та професійного розвитку, а також до творчої самореалізації та соціальної активності. Рекомендації можуть бути спрямовані на підтримку та розвиток цих мотивів, зокрема, шляхом надання можливостей для професійного зростання, участі у проектах та заходах, що сприяють творчому самовираженню та соціальній активності. Також, можна рекомендувати студенту звернути увагу на розвиток мотивації до комунікації, оскільки це може стати важливим фактором для успішної кар'єри в майбутньому.

**ПРОТОКОЛ ЗА МЕТОДИКОЮ «ВИМІРЮВАННЯ ПОТРЕБИ У
ДОСЯГНЕННІ УСПІХІВ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
(Ю. М. ОРЛОВ)»**

Респондент: Анастасія С.

Вік: 20

Експериментатор: Продан Аліна Василівна

Відповіді респондента

1	-	12	-
2	-	13	-
3	-	14	-
4	-	15	-
5	-	16	+
6	+	17	-
7	-	18	+
8	+	19	+
9	-	20	-
10	-	21	-
11	-	22	+

Обробка та інтерпретація

Ключ:

відповіді «Так» («+») на запитання: 2, 6, 7, 8, 13, 15, 17, 18, 20, 21, 22

відповіді «Ні» («-») на запитання: 1, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 19.

За кожну відповідь, що збігаються з ключем ставиться 1 бал, відповіді підсумовуються.

- 0-6 балів – низька потреба у досягненнях;
- 7-9 балів – знижена потреба у досягненнях;

Продовження Додатку 3

- 10-15 балів – середня потреба у досягненнях;
- 16-18 балів – підвищена потреба у досягненнях;
- 20-23 бали – висока потреба у досягненнях.

Всього 13 балів, це середня потреба у досягненнях;

Висновок

Під час проходження тесту респондент показав, що в нього середня потреба у досягненні успіху. Це свідчить про те, що здобувач вищої освіти має певну мотивацію до досягнення цілей і успіху, але не є дуже амбітним і не завжди готовий ризикувати для досягнення більш високих результатів. Рекомендації можуть бути спрямовані на пошук та розвиток нових цілей, які могли б підвищити мотивацію студента, а також на підтримку його зусиль у досягненні цих цілей. Також можна порадити студенту працювати над збільшенням впевненості у собі та своїх можливостях, що допоможе йому бути більш успішним у майбутньому.

**ПРОТОКОЛ ЗА МЕТОДИКОЮ «ВИМІРЮВАННЯ ПОТРЕБИ У
ДОСЯГНЕННІ УСПІХІВ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
(Ю. М. ОРЛОВ)»**

Респондент: Анастасія Ш.

Вік: 21

Експериментатор: Продан Аліна Василівна

Відповіді респондента

1	-	12	+
2	-	13	-
3	+	14	+
4	-	15	-
5	+	16	+
6	+	17	-
7	-	18	+
8	+	19	+
9	+	20	-
10	+	21	-
11	-	22	-

Обробка та інтерпретація

Ключ:

відповіді «Так» («+») на запитання: 2, 6, 7, 8, 13, 15, 17, 18, 20, 21, 22

відповіді «Ні» («-») на запитання: 1, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 19.

За кожну відповідь, що збігаються з ключем ставиться 1 бал, відповіді підсумовуються.

- 0-6 балів – низька потреба у досягненнях;
- 7-9 балів – знижена потреба у досягненнях;

Продовження Додатку И

- 10-15 балів – середня потреба у досягненнях;
- 16-18 балів – підвищена потреба у досягненнях;
- 20-23 бали – висока потреба у досягненнях.

Всього 7 балів, це знижена потреба у досягненнях.

Висновок

Під час проходження тесту респондент показав, що в нього знижена потреба у досягненнях. Це може пояснюватися різними факторами, такими як низька самооцінка, страх невдачі або недостатнє бажання ризикувати для досягнення більш високих результатів. Для підвищення мотивації та досягнення успіху можна порекомендувати зосередитися на розвитку нових цілей, поступовому збільшенні вимог до себе та роботі над впевненістю у своїх можливостях. Також можна шукати підтримку від оточуючих людей, які допоможуть підтримати мотивацію та допоможуть розвиватися.

**ПРОТОКОЛ ЗА МЕТОДИКОЮ «ВИМІРЮВАННЯ ПОТРЕБИ У
ДОСЯГНЕННІ УСПІХІВ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
(Ю. М. ОРЛОВ)»**

Респондент: Анна М.

Вік: 20

Експериментатор: Продан Аліна Василівна

Відповіді респондента

1	-	12	-
2	+	13	-
3	-	14	-
4	-	15	-
5	+	16	+
6	+	17	-
7	+	18	+
8	+	19	+
9	-	20	-
10	-	21	-
11	-	22	-

Обробка та інтерпретація

Ключ:

відповіді «Так» («+») на запитання: 2, 6, 7, 8, 13, 15, 17, 18, 20, 21, 22

відповіді «Ні» («-») на запитання: 1, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 19.

За кожну відповідь, що збігаються з ключем ставиться 1 бал, відповіді підсумовуються.

- 0-6 балів – низька потреба у досягненнях;
- 7-9 балів – знижена потреба у досягненнях;
- 10-15 балів – середня потреба у досягненнях;

Продовження Додатку I

- 16-18 балів – підвищена потреба у досягненнях;
- 20-23 бали – висока потреба у досягненнях.

Всього 11 балів, це середня потреба у досягненнях.

Висновок

Під час проходження тесту респондент показав, що в нього середня потреба у досягненнях. Це свідчить про те, що він має певні амбіції та бажання досягти успіху, але не завжди готовий ризикувати та висувати високі вимоги до себе. Щоб підвищити свою мотивацію та досягнення, респонденту можна порадити зосередитися на розвитку нових цілей та поступовому збільшенні вимог до себе. Також важливо шукати підтримку від оточуючих людей, які допоможуть підтримати мотивацію та допоможуть розвиватися.

Додаток К

**ПРОТОКОЛ ЗА МЕТОДИКОЮ «ОПИТУВАЛЬНИК ЛЕОНГАРДА-
ШМІШЕКА»****Респондент:** Анна М.**Вік:** 20**Експериментатор:** Продан Аліна Василівна**Відповіді респондента**

1. +	19.+	37.+	55.–	73.+
2. +	20.+	38.+	56.+	74.+
3. +	21.+	39.+	57.+	75.–
4. +	22.–	40.+	58.+	76.–
5. –	23.–	41.+	59.+	77.–
6. +	24.+	42.–	60.+	78.+
7. –	25.–	43.+	61.+	79.+
8. +	26.+	44.–	62.–	80.+
9. +	27.+	45.–	63.–	81.+
10.+	28.–	46.–	64.+	82.–
11.–	29.+	47.+	65.+	83.–
12.–	30.–	48.+	66.+	84.+
13.+	31.+	49.+	67.–	85.+
14.+	32.+	50.–	68.+	86.–
15.+	33.–	51.+	69.+	87.–
16.+	34.–	52.–	70.+	88.–
17.+	35.+	53.+	71.+	
18.+	36.–	54.–	72.–	

Продовження Додатку К

Обробка та інтерпретація

Таблиця К.1

Шкала опитувальника	Відповіді «так»	Відповіді «ні»	Коефіцієнт
Гіпертимність (Г)	1, 11, 23, 33, 45, 55, 67, 77		3
Дистимність (Д)	9, 21, 43, 74, 87	31, 53, 65	3
Циклотимність (Ц)	6, 18, 28, 40, 50, 62, 72, 84		3
Збудливість (Зб)	, 20, 30, 42, 52, 64, 75, 86		3
Застрягання (За)	2, 15, 24, 34, 37, 56, 68, 78, 81	12, 46, 59	2
Емотивність (Ем)	3, 13, 35, 47, 57, 69, 79	25	3
Екзальтованість (Ек)	10, 32, 54, 76		6
Тривожність (Т)	6, 27, 38, 49, 60, 71, 82	5	3
Педантичність (П)	4, 14, 17, 26, 36, 48, 58, 61, 70, 80, 83	39	2
Демонстративність (Де)	7, 19, 22, 29, 41, 44, 63, 66, 73, 85, 88	51	2

Гіпертимність (Г)-9

Дистимність (Д)-3

Циклотимність (Ц)-15

Збудливість (Зб)-9

Застрягання (За)-18

Емотивність (Ем)-24

Екзальтованість (Ек)-12

Тривожність (Т)-21

Педантичність (П)-20

Демонстративність (Де)-12

Висновок

Опитувальник показав, що респондент має високий рівень емотивності та тривожності, що може впливати на його мотивацію та бажання досягнення успіху. Також він має середні результати з педантичності та демонстративності, що може свідчити про його потребу у контролі та увазі оточуючих.

**ПРОТОКОЛ ЗА МЕТОДИКОЮ «ОПИТУВАЛЬНИК ЛЕОНГАРДА-
ШМШЕКА»**

Респондент: Анастасія Ш.

Вік: 21

Експериментатор: Продан Аліна Василівна

Відповіді

1. +	19.+	37.+	55.+	73.+
2. +	20.+	38.+	56.+	74.+
3. –	21.+	39.–	57.–	75.+
4. +	22.+	40.+	58.+	76.+
5. –	23.–	41.+	59.+	77.–
6. +	24.+	42.–	60.–	78.–
7. –	25.+	43.+	61.+	79.–
8. +	26.+	44.+	62.+	80.–
9. +	27.+	45.–	63.–	81.+
10.+	28.+	46.+	64.+	82.+
11.+	29.+	47.+	65.–	83.–
12.–	30.–	48.+	66.+	84.–
13.+	31.+	49.+	67.+	85.–
14.–	32.–	50.+	68.+	86.+
15.+	33.+	51.–	69.+	87.–
16.+	34.+	52.–	70.+	88.–
17.+	35.–	53.–	71.–	
18.+	36.+	54.–	72.–	

Продовження Додатку Л

Обробка та інтерпретація

Таблиця Л.1

Ключ:

Шкала опитувальника	Відповіді «так»	Відповіді «ні»	Коефіцієнт
Гіпертимність (Г)	1, 11, 23, 33, 45, 55, 67, 77		3
Дистимність (Д)	9, 21, 43, 74, 87	31, 53, 65	3
Циклотимність (Ц)	6, 18, 28, 40, 50, 62, 72, 84		3
Збудливість (Зб)	, 20, 30, 42, 52, 64, 75, 86		3
Застрягання (За)	2, 15, 24, 34, 37, 56, 68, 78, 81	12, 46, 59	2
Емотивність (Ем)	3, 13, 35, 47, 57, 69, 79	25	3
Екзальтованість (Ек)	10, 32, 54, 76		6
Тривожність (Т)	6, 27, 38, 49, 60, 71, 82	5	3
Педантичність (П)	4, 14, 17, 26, 36, 48, 58, 61, 70, 80, 83	39	2
Демонстративність (Де)	7, 19, 22, 29, 41, 44, 63, 66, 73, 85, 88	51	2

Гіпертимність (Г)-12

Дистимність (Д)-21

Циклотимність (Ц)-18

Збудливість (Зб)-18

Застрягання (За)-18

Емотивність (Ем)-9

Екзальтованість (Ек)-18

Тривожність (Т)-21

Педантичність (П)-16

Демонстративність (Де)-14

Висновок

Опитувальник показав що, респондент має високий рівень дистимності та тривожності, що може впливати на його мотивацію та бажання досягнення успіху. Також він має середні результати з педантичності та демонстративності, що може свідчити про його потребу у контролі та увазі оточуючих. Рекомендується зосередитись на підтримці мотивації та розвитку,

Продовження Додатку Л

а також на поступовому збільшенні вимог до себе. Також можна пропонувати респонденту методи зниження тривожності та підвищення самоконтролю.

Додаток М

**ПРОТОКОЛ ЗА МЕТОДИКОЮ «ОПИТУВАЛЬНИК ЛЕОНГАРДА-
ШМІШЕКА»**

Респондент: Анастасія С.

Вік: 20

Експериментатор: Продан Аліна Василівна

Відповіді

1. –	19.+	37.+	55.+	73.+
2. +	20.–	38.+	56.+	74.+
3. +	21.–	39.+	57.+	75.–
4. +	22.+	40.+	58.+	76.–
5. +	23.–	41.–	59.+	77.–
6. –	24.+	42.–	60.+	78.+
7. –	25.–	43.+	61.+	79.–
8. –	26.+	44.–	62.–	80.+
9. +	27.+	45.–	63.–	81.–
10.+	28.–	46.–	64.+	82.–
11.+	29.+	47.+	65.+	83.–
12.–	30.–	48.–	66.–	84.+
13.+	31.+	49.–	67.+	85.–
14.–	32.+	50.–	68.+	86.+
15.+	33.–	51.–	69.+	87.–
16.+	34.–	52.–	70.+	88.–
17.+	35.+	53.–	71.+	
18.+	36.–	54.–	72.+	

Продовження Додатку М

Обробка та інтерпретація

Таблиця М.1

Ключ:

Шкала опитувальника	Відповіді «так»	Відповіді «ні»	Коефіцієнт
Гіпертимність (Г)	1, 11, 23, 33, 45, 55, 67, 77		3
Дистимність (Д)	9, 21, 43, 74, 87	31, 53, 65	3
Циклотимність (Ц)	6, 18, 28, 40, 50, 62, 72, 84		3
Збудливість (Зб)	, 20, 30, 42, 52, 64, 75, 86		3
Застрягання (За)	2, 15, 24, 34, 37, 56, 68, 78, 81	12, 46, 59	2
Емотивність (Ем)	3, 13, 35, 47, 57, 69, 79	25	3
Екзальтованість (Ек)	10, 32, 54, 76		6
Тривожність (Т)	6, 27, 38, 49, 60, 71, 82	5	3
Педантичність (П)	4, 14, 17, 26, 36, 48, 58, 61, 70, 80, 83	39	2
Демонстративність (Де)	7, 19, 22, 29, 41, 44, 63, 66, 73, 85, 88	51	2

Гіпертимність (Г)-9

Дистимність (Д)-12

Циклотимність (Ц)-9

Збудливість (Зб)-6

Застрягання (За)-18

Емотивність (Ем)-21

Екзальтованість (Ек)-12

Тривожність (Т)-15

Педантичність (П)-16

Демонстративність (Де)-12

Висновок

За результатами методики було виявлено підвищену емотивність, тривожність та застрягання у досліджуваної особи. Також виявлено середню педантичність та демонстративність. Гіпертимність, циклотимність та екзальтованість не досягли значущих значень. Збудливість також не є високою. Результати методики свідчать про істотну емоційної нестійкості і тривожності у респондента, а також про його застрягання в деяких ситуаціях.

Продовження Додатку М

Це може призвести до труднощів у міжособистісних стосунках та підвищеної сприйнятливості до стресових факторів. Педантичність і демонстративність, незважаючи на їх середні значення, також можуть впливати на поведінку і прийняття рішень. Відсутність високої гіпертимности, циклотимности, екзальтованості і низької збудливості може говорити про більш стабільному емоційному тлі і більш врівноваженому характері.

**ПРОТОКОЛ ЗА МЕТОДИКОЮ "МОТИВИ ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ»
(Р. В. ОВЧАРОВА)**

Респондент: Анастасія С.

Вік: 20

Експериментатор: Продан Аліна Василівна

Таблиця Н.1

Бланк відповідей

№	Твердження	оцінка
1	Вимагає спілкування з різними людьми	3
2	Подобається батькам	1
3	Передбачає високе почуття відповідальності	3
4	Вимагає переїзду на нове місце проживання	3
5	Відповідає моїм здібностям	4
6	Дозволяє обмежитися наявним обладнанням	3
7	Дає можливість приносити користь людям	3
8	Сприяє розумовому і фізичному розвитку	4
9	Є високооплачуваною	5
10	Дозволяє працювати близько від будинку	2
11	Є престижною	5
12	Дає можливості для зростання професійної майстерності	5
13	Єдино можлива в обставинах, що склалися	2
14	Дозволяє реалізувати здібності до керівної роботи	4
15	Є привабливою	4
16	Близько до улюбленого шкільного предмету	1
17	Дозволяє відразу отримати хороший результат праці для інших	3
18	Обрана моїми друзями	1
19	Дозволяє використовувати професійні вміння поза роботою	1
20	Дає великі можливості проявити творчість	1

Продовження Додатку Н

Обробка та інтерпретація

Ключ:

Внутрішні індивідуально значимі мотиви: 1, 5, 8, 15, 20.

Внутрішні соціально значимі мотиви: 3, 7, 12, 14, 17.

Зовнішні позитивні мотиви: 4, 9, 10, 16, 19.

Зовнішні негативні мотиви: 2, 6, 11, 13, 18.

Внутрішні індивідуально значимі мотиви: 16

Внутрішні соціально значимі мотиви: 18

Зовнішні позитивні мотиви: 12

Зовнішні негативні мотиви: 12

Висновок

Методика показала, що у респондента переважають внутрішньо індивідуальні та соціально значимі мотиви. Це вказує на те, що респондента є яскраво виражені внутрішні і соціальні мотиви при виборі професії, але також зовнішні мотиви мають досить велике значення у нього. Результати можуть допомогти у розробці стратегії вибору професії та у плануванні кар'єри, щоб максимально використати індивідуальні мотиви та досягти успіху у професійній діяльності.

**ПРОТОКОЛ ЗА МЕТОДИКОЮ "МОТИВИ ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ»
(Р. В. ОВЧАРОВА)**

Респондент: Анастасія Ш.

Вік: 21

Експериментатор: Продан Аліна Василівна

Таблиця О.1

Бланк відповідей

№	Твердження	оцінка
1	Вимагає спілкування з різними людьми	3
2	Подобається батькам	1
3	Передбачає високе почуття відповідальності	3
4	Вимагає переїзду на нове місце проживання	1
5	Відповідає моїм здібностям	4
6	Дозволяє обмежитися наявним обладнанням	5
7	Дає можливість приносити користь людям	5
8	Сприяє розумовому і фізичному розвитку	4
9	Є високооплачуваною	4
10	Дозволяє працювати близько від будинку	5
11	Є престижною	5
12	Дає можливості для зростання професійної майстерності	4
13	Єдино можлива в обставинах, що склалися	4
14	Дозволяє реалізувати здібності до керівної роботи	3
15	Є привабливою	5
16	Близько до улюбленого шкільного предмету	4
17	Дозволяє відразу отримати хороший результат праці для інших	4
18	Обрана моїми друзями	1
19	Дозволяє використовувати професійні вміння поза роботою	3
20	Дає великі можливості проявити творчість	2

Продовження Додатку О

Обробка та інтерпретація

Ключ:

Внутрішні індивідуально значимі мотиви: 1, 5, 8, 15, 20.

Внутрішні соціально значимі мотиви: 3, 7, 12, 14, 17.

Зовнішні позитивні мотиви: 4, 9, 10, 16, 19.

Зовнішні негативні мотиви: 2, 6, 11, 13, 18.

Внутрішні індивідуально значимі мотиви: 18

Внутрішні соціально значимі мотиви: 19

Зовнішні позитивні мотиви: 17

Зовнішні негативні мотиви: 16

Висновок

При обробці результатів було виявлено, що у респондента високі показники по всім мотивам. Це свідчить про те, що здобувач вищої освіти визначив для себе як внутрішньо значущі мотиви (наприклад, задоволення своїми професійними інтересами і запитам), так і соціально значущі мотиви (наприклад, визнання в суспільстві, моральне задоволення, соціальний статус і т.д.). Він також враховує зовнішні мотиви (наприклад, високий рівень заробітної плати, зручність в роботі і т.д.), як позитивні, так і негативні (наприклад, прагнення уникнути невдач і помилок).

Таким чином, у даного респондента є безліч внутрішніх і зовнішніх мотивів, які можуть вплинути на його вибір професії. Рекомендується враховувати всі ці мотиви при прийнятті рішення про вибір професії і звертатися до своїх особистих переваг та інтересів при виборі.

Додаток П

**ПРОТОКОЛ ЗА МЕТОДИКОЮ «МОТИВИ ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ»
(Р. В. ОВЧАРОВА)**

Респондент: Анна М.

Вік: 20

Експериментатор: Продан Аліна Василівна

Таблиця П.1

Бланк відповідей

№	Твердження	оцінка
1	Вимагає спілкування з різними людьми	4
2	Подобається батькам	1
3	Передбачає високе почуття відповідальності	3
4	Вимагає переїзду на нове місце проживання	1
5	Відповідає моїм здібностям	5
6	Дозволяє обмежитися наявним обладнанням	1
7	Дає можливість приносити користь людям	5
8	Сприяє розумовому і фізичному розвитку	5
9	Є високооплачуваною	4
10	Дозволяє працювати близько від будинку	5
11	Є престижною	3
12	Дає можливості для зростання професійної майстерності	5
13	Єдино можлива в обставинах, що склалися	1
14	Дозволяє реалізувати здібності до керівної роботи	1
15	Є привабливою	3
16	Близько до улюбленого шкільного предмету	5
17	Дозволяє відразу отримати хороший результат праці для інших	1
18	Обрана моїми друзями	1
19	Дозволяє використовувати професійні вміння поза роботою	3
20	Дає великі можливості проявити творчість	5

Продовження Додатку П

Обробка та інтерпретація

Ключ:

Внутрішні індивідуально значимі мотиви: 1, 5, 8, 15, 20.

Внутрішні соціально значимі мотиви: 3, 7, 12, 14, 17.

Зовнішні позитивні мотиви: 4, 9, 10, 16, 19.

Зовнішні негативні мотиви: 2, 6, 11, 13, 18.

Внутрішні індивідуально значимі мотиви: 18

Внутрішні соціально значимі мотиви: 19

Зовнішні позитивні мотиви: 17

Зовнішні негативні мотиви: 16

Висновок

Методика показала, що у респондента переважають внутрішні індивідуально значущі мотиви (мотиви, пов'язані з особистими бажаннями і потребами) і внутрішні соціально значущі мотиви (мотиви, пов'язані соціальною значимістю і визнанням). Також у нього є зовнішні позитивні мотиви (пов'язані з отриманням матеріальних і соціальних благ) і зовнішні негативні мотиви (пов'язані з уникненням неприємностей або втратою). Здобувач вищої освіти буде намагатися вибрати професію, яка буде відповідати його внутрішнім потребам і прагненням, а також дозволять йому досягти визнання і соціальної значущості. Матеріальні та соціальні блага можуть бути важливими, але не є головним мотивом для вибору професії. Уникнення неприємностей і втрат, можливо, буде також враховуватися при виборі професії.